

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

**Prawnoporównawcza analiza modeli
selekcji spraw przez sądy najwyższe
wraz z analizą przydziału spraw**

dr Agnieszka Gołąb

Prawo prywatne
Warszawa 2025

Spis treści

I.	Wprowadzenie	5
II.	Prawnoporównawcza analiza modeli selekcji spraw przez sądy najwyższe wybranych państw	7
1.	Niemcy	7
2.	Austria	15
3.	Szwajcaria	18
4.	Francja	24
5.	Belgia	27
6.	Włochy	30
III.	Prawnoporównawcza analiza przydziału spraw	35
1.	Niemcy	35
2.	Austria	37
3.	Szwajcaria	38
4.	Francja	39
5.	Belgia	40
6.	Włochy	40
	Bibliografia	43

I. Wprowadzenie

Rozpoznawanie środków zaskarżenia przez sąd najwyższy może służyć celom publicznym lub prywatnym. Z jednej strony, rola sądu najwyższego może sprowadzać się do zapewnienia społecznej akceptowalności wyników postępowania sądowego i czuwania nad tym, aby każda indywidualna sprawa została rozpoznana w sposób prawidłowy. W takim przypadku działanie sądu najwyższego jest w przeważającej mierze zorientowane na zdarzenia usytuowane w przeszłości, poprzez sprawdzenie – w interesie konkretnych stron – czy prawo zostało należycie zastosowane przez sądy usytuowane na niższych szczeblach struktury sądownictwa. Z drugiej strony, sąd najwyższy może skupić się na realizacji roli strażnika jednolitości orzecznictwa i wykładni prawa, a zatem na publicznym aspekcie rozstrzygania spraw, zorientowanym na przyszłość¹. Rozpoznając konkretne sprawy cywilne, sąd najwyższy chroni wówczas prywatne interesy stron, ale dzieje się to niejako „przy okazji”. Wśród różnorodnych czynników, które determinują rolę sądu najwyższego w strukturze wymiaru sprawiedliwości i wpływają na sposób, zakres i intensywność sprawowanej przez niego kontroli, należy dostrzec przemożną rolę mechanizmu selekcji spraw, które do niego wpływają. Publiczna funkcja sądu najwyższego nie będzie właściwie realizowana, jeśli drzwi do sądu najwyższego pozostaną szeroko otwarte. Stopień otwarcia dostępu do sądu najwyższego odzwierciedla w tej mierze rolę powierzoną temu sądowi w strukturze wymiaru sprawiedliwości.

W tym kontekście kluczowe jest pytanie, czy ustawodawstwo danego kraju przewiduje mechanizmy mające na celu ograniczenie wpływu spraw cywilnych w drodze preselekcji (selekcji „na wejściu”) lub odmowy przyjęcia środka zaskarżenia do rozpoznania w trybie uproszczonym (selekcji „po wejściu”), co może być powiązane m.in. z ograniczeniem

¹ Por. np. A. Galič, *Sąd Najwyższy i jego funkcje z perspektywy krajów systemu civil law*, „Polski Proces Cywilny” 2014, nr 4, s. 458 i n.; F. Ferrand, *La juridiction judiciaire suprême en droit comparé: missions, filtrage, intensité du contrôle*, [w:] G. Drago, B. Fauvarque-Cosson, M. Goré (red.), *L'accès au juge de cassation*, Société de législation comparée 2015, s. 147 i n.; L.J. Giannini, *Access filters and the institutional performance of the Supreme Courts*, „International Journal of Procedural Law” 2022, nr 2, s. 190 i n.; P. Bravo-Hurtado, *Two ways to uniformity: recourse to the Supreme Court in the civil law and the common law world*, [w:] P. Bravo-Hurtado, C.H. van Rhee (red.), *Supreme Courts under Pressure. Controlling Caseload in the Administration of Civil Justice*, Springer 2021, s. 319 i n.; V. Capasso, *Supreme Courts' jurisprudence as a dispute avoidance mechanism?*, „Civil Procedure Review” 2018, nr 3, s. 33 i n.

uzasadnienia do minimum. W tym celu należy dokładniej przyjrzeć się mechanizmom selekcji spraw w wybranych porządkach prawnych.

W drugiej części raportu przeprowadzono z kolei prawnoporównawczą analizę przydziału spraw w ramach sądów najwyższych, obejmującą wybrane porządki prawne.

II. Prawnoporównawcza analiza modeli selekcji spraw przez sądy najwyższe wybranych państw

1. Niemcy

Najwyższym sądem Republiki Federalnej Niemiec na szczeblu federalnym w zakresie sądownictwa powszechnego jest Federalny Trybunał Sprawiedliwości (niem. *Bundesgerichtshof*; dalej także: BGH), którego zadaniem jest zapewnienie jednolitości prawa i przyczynianie się do jego dalszego rozwoju (*Rechtsfortbildung*) oraz kontrola orzeczeń sądów podległych mu w ramach hierarchii struktury sądownictwa². Federalny Trybunał Sprawiedliwości jest jednym z pięciu najwyższych sądów federalnych (art. 95 ust. 1 GG)³. Rozpatruje on głównie rewizje (*Revision*) od wyroków sądów krajowych i wyższych sądów krajowych⁴ oraz zażalenia prawne (*Rechtsbeschwerde*).

W doktrynie niemieckiej wyróżnia się dwa główne modele selekcji spraw cywilnych przez sąd najwyższy. Pierwszy jest oparty na kryterium minimalnej wartości przedmiotu zaskarżenia (*Wertrevision*), a drugi jest uzależniony od występowania kwestii prawnej o zasadniczym znaczeniu (*Grundsatzrevision*)⁵. W ujęciu historycznym niemiecki model dostępu do sądu najwyższego w sprawach cywilnych podlegał ewolucji⁶. Według pierwotnej wersji niemieckiej ustawy procesowej z 30.01.1877 r. (*Zivilprozessordnung*; dalej: ZPO) strona, która przegrała sprawę przed sądem drugiej instancji, miała wolny dostęp do instancji rewizyjnej z zastrzeżeniem minimalnej wartości przedmiotu zaskarżenia, która początkowo wynosiła 1500 marek Rzeszy. Począwszy od okresu Cesarstwa, znaczne obciążenie działającego wówczas

² Federalny Trybunał Sprawiedliwości stoi na czele struktury sądownictwa obejmującej sądy rejonowe (*Amtsgerichte*), sądy krajowe (*Landgerichte*) i wyższe sądy krajowe (*Oberlandsgerichte*). Wskazane sądy powszechne orzekają w sprawach cywilnych i karnych.

³ Zob. art. 95 ust. 1 Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (dalej: GG). Poza Federalnym Trybunałem Sprawiedliwości w Karlsruhe, należy wskazać: Federalny Sąd Administracyjny (*Bundesverwaltungsgericht*; BVerwG) w Lipsku, Federalny Trybunał Finansowy (*Bundesfinanzhof*) w Monachium, Federalny Sąd Pracy (*Bundesarbeitsgericht*, BAG) w Erfurcie oraz Federalny Sąd ds. ubezpieczeń społecznych (*Bundessozialgericht*, BSG) w Kassel. Szczególną pozycję w niemieckim systemie sądowym zajmuje Federalny Trybunał Konstytucyjny (BVerfG) z siedzibą w Karlsruhe. Jego zadaniem jest czuwanie nad przestrzeganiem konstytucji.

⁴ Zob. przyp. 1.

⁵ T. Domej, *What is an important case? Admissibility of Appeals to the Supreme Courts in the German-speaking jurisdictions*, [w:] A. Uzelac, C.H. van Rhee (red.), *Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*, Antwerp 2014, s. 278.

⁶ N. Gross, *Le juge de cassation en Europe. L'Allemagne*, [w:] *Le juge de cassation en Europe*, Dalloz 2012, s. 27-28.

Sądu Rzeszy (*Reichsgericht*) prowadziło do podwyższania progu kwotowego⁷. Następnie, po utworzeniu w 1950 r. Federalnego Trybunału Sprawiedliwości⁸, obowiązywał system mieszany, który w zasadniczych zrębach przetrwał do wejścia w życie reformy z 27.07.2001 r.⁹, z tym, że sukcesywnie zwiększała się progowa wartość przedmiotu zaskarżenia¹⁰.

Przed wejściem w życie reformy z 27.07.2001 r.¹¹ dostęp do BGH był możliwy w dwóch przypadkach opartych na odmiennych kryteriach. Po pierwsze, w sprawach, w których wartość przedmiotu zaskarżenia była niższa niż 60 000 marek niemieckich (30 000 euro), sąd drugiej instancji (*Berufungsgericht*) musiał wyrazić zgodę na wniesienie rewizji w całości albo w części (niem. *Zulassungsrevision*)¹². Sąd drugiej instancji dopuszczał rewizję, jeżeli zachodziła co najmniej jedna z następujących przesłanek: w sprawie występowało zagadnienie prawne o zasadniczym znaczeniu (*grundsätzliche Bedeutung der Rechtssache*) lub rozstrzygnięcie sądu odwoławczego zawierało odchylenie od linii orzeczniczej BGH (*Abweichung*). Pierwsze z tych kryteriów miało umożliwić Federalnemu Trybunałowi Sprawiedliwości wypełnienie misji polegającej na przyczynieniu się do rozwoju prawa, a drugie – czuwanie nad jednolitością wykładni prawa. W ówczesnym stanie prawnym odmowa dopuszczenia rewizji przez sąd drugiej instancji nie podlegała zaskarżeniu do BGH¹³, co zostało zaakceptowane przez Federalny Trybunał Konstytucyjny (*Bundesverfassungsgericht*; dalej: BVerfG)¹⁴.

Przechodząc do drugiego ze wspomnianych na wstępie przypadków, rewizję można było wnieść bez zgody sądu drugiej instancji, jeżeli wartość przedmiotu zaskarżenia przewyższała 60 000 marek niemieckich (30 000 euro; niem. *Streitwertrevision*; por. § 546 ZPO w brzmieniu sprzed 2001 r.). Jednakże w takim przypadku sąd rewizyjny (BGH) mógł odmówić przyjęcia rewizji w sprawie majątkowej, jeżeli sprawa nie miała zasadniczego znaczenia (*keine grundsätzliche Bedeutung*; uchyl. § 544b ZPO). Zważywszy, że taka treść przepisu mogła dać asumpt do arbitralnych rozstrzygnięć, Federalny Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 11.06.1980 r. nakazał interpretację (obecnie uchylonego) § 544b ZPO z uwzględnieniem dodatkowej okoliczności, a mianowicie, że rewizja nie miała żadnych szans powodzenia (*keine Aussicht auf*

⁷ K. Tolksdorf, *L'accès à la Cour Suprême allemande*, [w:] G. Drago, B. Fauvarque-Cosson, M. Goré (red.), *L'accès au juge de cassation*, Société de législation comparée 2015, s. 267.

⁸ Federalny Trybunał Sprawiedliwości (BGH) został utworzony 1.10.1950 (§ 123 i n. GVG – *Gerichtsverfassungsgesetz*). Podstawę prawną do powołania BGH stanowił art. 95(1) GG *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* z 24.05.1949 r. Poprzednikiem Federalnego Trybunału Sprawiedliwości był Sąd Rzeszy (*Reichsgericht*) działający od 1879 do 1945 r. Główną funkcją Sądu Rzeszy było zapewnienie jednolitego stosowania prawa w Cesarstwie Niemieckim utworzonym w 1871 r.

⁹ Gesetz zur Reform des Zivilprozesses (*Zivilprozessreformgesetz ZPO-RG*) z 27.07.2001, BGBl. I, s. 1887.

¹⁰ K. Tolksdorf, *L'accès...*, s. 267–268.

¹¹ Reforma weszła w życie 1.01.2002 r.

¹² Filtrowanie spraw wpływających do BGH na podstawie kryterium istotności sprawy połączonego z wyrażeniem zgody przez sąd drugiej instancji na wniesienie rewizji zostało po raz pierwszy wprowadzone w niemieckiej procedurze cywilnej w 1924 r.

¹³ W stanie prawnym przed wejściem w życie reformy z 27.07.2001 r. BGH nie mógł również zmienić orzeczenia sądu drugiej instancji dopuszczającego wniesienie rewizji. Orzeczenie to było dla niego wiążące.

¹⁴ Por. np. wyrok Federalnego Trybunału Konstytucyjnego (BVerfG) z 29.06.1976 r., BVerfGE 42, s. 237.

Erfolg)¹⁵. Do odmowy przyjęcia rewizji wymagana była większość dwóch trzecich składu orzekającego BGH, a orzeczenie w formie postanowienia (*Nichtannahmebeschluss*) mogło zostać wydane bez przeprowadzania rozprawy. Przytoczona regulacja była przedmiotem krytyki z powodu jej nieefektywności, ponieważ ok. 80% spraw nie kwalifikowało się do postępowania rewizyjnego¹⁶.

Powyższy stan rzeczy uległ przewartościowaniu wraz z wejściem w życie reformy z 27.07.2001 r., która nie tylko wprowadziła zmiany w dostępie do BGH, ale także przeorientowała poszczególne etapy rozpoznania sprawy cywilnej, kładąc szczególny akcent na znaczenie postępowania toczącego się w pierwszej instancji. Po wejściu w życie nowelizacji z 2001 r., w ramach której zreformowano nie tylko postępowanie rewizyjne, ale w znacznym stopniu także postępowanie apelacyjne¹⁷, wniesienie rewizji – co do zasady – nie jest obwarowane kryterium *ratione valoris* w postaci minimalnej wartości przedmiotu zaskarżenia¹⁸. Jest jednak uzależnione od uzyskania zgody sądu drugiej instancji wyrażonej w formie wyroku (niem. *reine Zulassungsrevision*; § 543 ZPO). Sąd ten bada, czy są spełnione przesłanki uregulowane w § 543 ust. 2 pkt 1 i 2 ZPO, tj. czy chodzi o sprawę o zasadniczym znaczeniu (*grundsätzliche Bedeutung der Rechtssache*), a także czy rozwój prawa lub zapewnienie jednolitości orzecznictwa wymaga wydania orzeczenia przez sąd rewizyjny¹⁹.

Niemiecki model kontroli dostępu do sądu najwyższego opiera się zatem w pierwszej kolejności na powierzeniu tego zadania sądowi, który orzekał w przedmiocie apelacji (*Berufungsgericht*). Wynika to z przekonania, że sąd ten ma najlepszą wiedzę na temat okoliczności sprawy i wobec tego jest najlepiej predestynowany do oceny jej zdatności pod kątem potencjalnej kontroli rewizyjnej. Przyjęty model selekcji opiera się na dużym zaufaniu pokładanym w sądach drugiej instancji (*iudex a quo*).

Jeżeli sąd drugiej instancji dopuści wniesienie rewizji, sąd rewizyjny będzie związany tym orzeczeniem (§ 543 *in fine* ZPO)²⁰. Jednakże pomimo dopuszczenia rewizji przez sąd

¹⁵ „Neue Juristische Wochenschrift” 1981, nr 1–2, s. 39.

¹⁶ M. Stürner, *Sharing Responsibility: The German Federal Court of Justice and the Civil Appellate System*, [w:] P. Bravo-Hurtado, C.H. van Rhee (red.), *Supreme Courts under Pressure. Controlling Caseload in the Administration of Civil Justice*, Springer 2021, s. 85.

¹⁷ W założeniu sprawa powinna być dogłębnie wyjaśniona i zbadana w postępowaniu toczącym się przed sądem pierwszej instancji, a instancja apelacyjna powinna skupić się na skontrolowaniu błędów popełnionych w zaskarżonym orzeczeniu (*Fehlerkontrollinstanz*). Co do podstaw apelacji – zob. § 513 ZPO (*Berufungsgründe*).

¹⁸ Por. jednak poniżej uwagi dotyczące warunków wniesienia skargi na odmowę dopuszczenia rewizji (*Nichtzulassungsbeschwerde*).

¹⁹ Dostęp do BGH w kształcie nadanym mu reformą z 27.07.2001 r. został zaakceptowany przez Federalny Trybunał Konstytucyjny (BVerG) – por. wyrok z 8.01.2004 r., „Neue Juristische Wochenschrift” 2004, s. 1371. Por. także np. wyrok BVerG z 9.03.2004 r., „Neue Juristische Wochenschrift” 2004, s. 1729.

²⁰ Powyższa regulacja jest w zasadniczych zrębach wzorowana na modelu wnoszenia apelacji (*Berufung*). Zgodnie bowiem z § 511 ZPO apelacja jest dopuszczalna tylko wtedy, gdy wartość przedmiotu zaskarżenia przekracza 600 euro albo gdy sąd pierwszej instancji w wyroku dopuścił wniesienie apelacji. Ta druga sytuacja będzie miała miejsce, gdy strona jest pokrzywdzona wyrokiem sądu pierwszej instancji na kwotę nieprzekraczającą 600 euro i zarazem sąd *a quo* uzna, że sprawa ma zasadnicze znaczenie bądź że rozwój prawa lub zapewnienie jednolitości orzecznictwa wymagają rozstrzygnięcia przez sąd apelacyjny. Sąd apelacyjny jest związany wyrokiem sądu pierwszej instancji dopuszczającym wniesienie apelacji.

apelacyjny, sąd rewizyjny na podstawie § 552a ZPO postanowieniem odrzuci rewizję, jeżeli cały pięcioosobowy skład orzekający BGH będzie jednomyślny co do tego, że nie są spełnione warunki dopuszczenia rewizji (§ 543 ust. 2 lit. a i b ZPO) i że rewizja nie ma żadnych szans powodzenia. W praktyce przypadki takie nie są częste²¹. Regulacja ta jest odwzorowaniem analogicznego rozwiązania przyjętego w stosunku do orzeczeń dopuszczających wniesienie apelacji, co oznacza, że ograniczenia w zakresie kontroli orzeczenia zaczynają się już na etapie wnoszenia apelacji (por. § 522 ust. 2 ZPO). W obu przypadkach odrzucenie środka zaskarżenia następuje dopiero po jego pełnym zbadaniu. Sumaryczna ocena nasuwająca wniosek, że środek zaskarżenia nie ma szans powodzenia jest uznawana za niewystarczającą²². Przed wydaniem postanowienia odrzucającego rewizję (§ 552a ZPO) BGH wydaje postanowienie o charakterze informacyjnym (*Hinweisbeschluss*), zawierające szczegółowe uzasadnienie zbliżone do wyroku kończącego postępowanie²³. W orzeczeniu tym wskazuje, że strona powinna uzupełnić motywy rewizji albo wycofać rewizję. Niezależnie od powyższego, według § 552 ZPO sąd rewizyjny z urzędu sprawdza, czy rewizja jest dopuszczalna oraz czy została wniesiona w formie i terminie przewidzianym przez prawo. W przypadku niespełnienia tych wymagań rewizja podlega odrzuceniu.

Jeżeli jednak sąd apelacyjny nie dopuści rewizji, a strona przegrywająca chce mimo to poddać orzeczenie kontroli BGH, musi najpierw uzyskać zezwolenie na wniesienie rewizji poprzez skuteczne wniesienie skargi do BGH na odmowę dopuszczenia (*Nichtzulassungsbeschwerde*; § 544 ZPO). Według stanu na 2023 r. tylko w około 12% spraw wpływających do BGH sąd apelacyjny dopuścił rewizję. Pozostałe postępowania to w przeważającej większości skargi na odmowę dopuszczenia środka zaskarżenia²⁴.

Skarga do BGH na odmowę dopuszczenia rewizji (*Nichtzulassungsbeschwerde*) jest jednak dopuszczalna tylko wtedy, gdy wartość roszczenia zaskarżonego rewizją przekracza 20 000 euro lub gdy sąd apelacyjny odrzucił apelację jako niedopuszczalną. W przeciwieństwie do rewizji, wniesienie skargi na odmowę dopuszczenia rewizji jest zatem uzależnione od progu kwotowego w postaci wartości przedmiotu zaskarżenia (§ 544 ust. 2 ZPO) w celu odciążenia BGH²⁵. Skargę należy złożyć do BGH w terminie jednego miesiąca od doręczenia w pełni sporządzonego wyroku (*in vollständiger Form abgefassten Urteils*), nie

²¹ B. Hess, *Les effets techniques des jugements de la Cour fédérale civile (Bundesgerichtshof)*, [w:] C. Chainais i in. (red.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes?*, Bruylant 2021, s. 250. Przykładowo w 2017 r. BGH wydał 48 takich orzeczeń.

²² M. Stürner, *Sharing...*, s. 87.

²³ B. Hess, *Les effets...*, s. 250.

²⁴ Por.: https://www.bundesgerichtshof.de/SharedDocs/Downloads/DE/Service/StatistikZivil/jahresstatistikZivilsenate2024.pdf?__blob=publicationFile&v=3 [dostęp: 5.12.2025 r.].

²⁵ Limit wartości 20 000 euro został początkowo wprowadzony w 2002 r. na czas określony i od tego czasu był wielokrotnie przedłużany. W celu odciążenia BGH Bundestag podjął w dniu 14 listopada 2019 r. decyzję o trwałym zapisaniu tego kryterium w ZPO. Według szacunków brak tego kryterium prowadziłby do podwojenia liczby skarg dotyczących odmowy dopuszczenia do postępowania – <https://rsw.beck.de/aktuell/daily/meldung/detail/bundestag-billigt-dauerhafte-wertgrenze-fuer-nichtzulassungsbeschwerden-beim-bgh>.

później jednak niż w ciągu sześciu miesięcy od ogłoszenia wyroku. Do pisma należy dołączyć odpis wyroku, od którego wnoszona jest skarga. Uzasadnienie skargi trzeba złożyć w ciągu dwóch miesięcy od doręczenia pełnego tekstu orzeczenia, nie później jednak niż przed upływem siedmiu miesięcy od ogłoszenia wyroku.

W postępowaniu w przedmiocie *Nichtzulassungsbeschwerde* zadaniem adwokata jest wykazanie co najmniej jednego z powodów dopuszczenia rewizji leżących w interesie publicznym, od których spełnienia § 543 ust. 2 pkt 1 i 2 ZPO uzależnia dopuszczenie rewizji, tj. czy podnoszona kwestia prawna ma zasadnicze znaczenie, ewentualnie czy rozwój prawa lub zapewnienie jednolitości orzecznictwa wymaga wydania orzeczenia przez sąd rewizyjny (§ 544 ZPO). Strona przeciwna także ma możliwość przedstawienia swojego stanowiska. Jeżeli żadna ze wskazanych okoliczności nie zostanie prawidłowo wykazana, skarga będzie uznana za niedopuszczalną.

Kontrolując orzeczenie sądu odwoławczego o niedopuszczeniu rewizji, BGH ponownie sprawdza powyższe przesłanki. W swoim orzecznictwie BGH wyjątkowo rozszerza je na przypadki naruszenia fundamentalnych praw procesowych strony (np. aspekty prawa do sądu), a także na sytuacje, w których zaskarżone rewizją orzeczenie jest zupełnie arbitralne bądź sąd apelacyjny zastosował orzecznictwo BGH, skrajnie wypaczając jego sens²⁶. Według BGH angażowanie jego autorytetu w takich wyjątkowych i zarazem rażących przypadkach jest uzasadnione interesem publicznym, który wykracza poza indywidualny interes strony²⁷.

Dwa pierwsze powody decydujące o dopuszczeniu rewizji, o których mowa w § 543 ust. 2 pkt 1 i 2 ZPO (zasadnicze znaczenie sprawy i rozwój prawa), częściowo pokrywają się ze sobą. Potrzeba rozwoju prawa jest traktowana jako podzbiór kategorii obejmującej sprawy o zasadniczym znaczeniu²⁸. Sprawa ma zasadnicze znaczenie, jeżeli wymaga rozstrzygnięcia i wyjaśnienia (*entscheidungserheblich; klärungsbedürftig*) kwestii prawnej, która może pojawić się w znacznej liczbie innych podobnych spraw. W praktyce najważniejszym powodem dopuszczenia rewizji jest jednak potrzeba zapewnienia jednolitości orzecznictwa, a przesłanka ta podlega stosunkowo szerokiej wykładni²⁹. W świetle orzecznictwa BGH przesłanka ta będzie zachodzić także wtedy, gdy w zaskarżonym orzeczeniu sąd apelacyjny oparł się w sposób jawny lub ukryty na zasadzie prawnej, która odbiega od ugruntowanych zasad stosowanych przez BGH lub inne sądy bądź też gdy sąd rozpoznający apelację naruszył w sposób mający znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy podstawowe prawa procesowe strony,

²⁶ T. Domej, *Squaring the circle: individual rights and the general interest before the Supreme Courts of the German-speaking countries*, [w:] C.H. van Rhee, Y. Fu (red.), *Supreme Courts in Transition in China and the West. Adjudication at the Service of Public Goals*, Springer 2017, s. 141 i powołane tam orzecznictwo.

²⁷ T. Domej, *What...*, s. 282.

²⁸ <https://www.rak-bgh.de/taetigkeitsbereiche/> [dostęp: 5.12.2025 r.].

²⁹ Zob. np. wyrok BGH z 8.09.2004 r., w którym zapewnienie jednolitości orzecznictwa (*Wahrung der Rechtsprechungseinheit*) rozciągnięto na przypadek, w którym sąd drugiej instancji całkowicie wypaczył pogląd BGH (*grundlegendes Missverständnis der höchstrichterlichen Rechtsprechung*); wyrok BGH z 27.03.2003 r. (MDR 2003, 822), w którym stwierdził, że jednolitość orzecznictwa jest zachwiana, jeżeli wydanie przez sąd drugiej instancji arbitralnego wyroku skutkuje naruszeniem zaufania do wymiaru sprawiedliwości.

w szczególności: prawo do bycia wysłuchanym, prawo do skutecznej ochrony prawnej oraz prawo do obiektywnego postępowania wolnego od arbitralności³⁰.

Wymaga jednak podkreślenia, że „zwykłe” błędy w stosowaniu prawa, tj. błędy których nie można uogólnić i które nie mają znaczenia dla praw podstawowych stron, nie uzasadniają dopuszczenia rewizji³¹. Nawet oczywiście błędny wyrok sądu drugiej instancji i naruszenie prawa w postępowaniu apelacyjnym nie oznaczają automatycznie zdatości rewizyjnej zaskarżonego wyroku³². Interes prywatny strony w uzyskaniu prawidłowego rozstrzygnięcia musi w tym przypadku ustąpić przed interesem publicznym wyrażającym się w misji BGH polegającej na ujednolicaniu, wyjaśnianiu i rozwijaniu prawa (*Rechtsfortbildung*)³³.

BGH orzeka o skardze na niedopuszczenie rewizji w formie postanowienia. Powinno ono zawierać krótkie uzasadnienie; można jednak odstąpić od uzasadnienia, jeżeli nie przyczyniłoby się ono do wyjaśnienia warunków, na jakich rewizja podlega dopuszczeniu lub jeżeli skarga została uwzględniona. Odrzucenie skargi powoduje, że wyrok staje się prawomocny. Jeżeli jednak skarga na odmowę dopuszczenia rewizji zostanie uwzględniona, postępowanie skargowe będzie kontynuowane jako postępowanie rewizyjne. W takim przypadku złożenie skargi na odmowę dopuszczenia w odpowiedniej formie i terminie zostanie uznane za złożenie rewizji. Wraz z doręczeniem stronom postanowienia, rozpoczyna bieg termin na uzasadnienie rewizji (*Revisionsbegründungsfrist*; § 544 ust. 8 ZPO). Jeżeli rewizja została dopuszczona na podstawie skargi na niedopuszczenie do postępowania rewizyjnego (*Nichtzulassungsbeschwerde*), w uzasadnieniu rewizji można powołać się na uzasadnienie skargi (§ 551 ZPO). W przeciwieństwie do apelacji, podstawy rewizji są ograniczone wyłącznie do kwestii prawnych (nie wyłączając naruszenia przepisów dotyczących postępowania dowodowego³⁴; por. § 545 ZPO). Ocena sądu rewizyjnego dotyczy wyłącznie argumentów stron, które wynikają z uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji lub protokołu rozprawy.

W płaszczyźnie filtrów, które można określić mianem „pośrednich”, należy podnieść, że ustawą z 24.10.2024 r.³⁵ wprowadzono nowe postępowanie przed BGH – *Leitentscheidungsverfahren* (§ 552b ZPO). Postępowania rewizyjne w sprawach cywilnych mogą zostać uznane za postępowania precedensowe (przewodnie, kierunkowe) przez BGH, jeżeli rewizja podnosi kwestie prawne, których rozstrzygnięcie ma znaczenie dla wielu innych toczących się postępowań. Zgodnie z § 552b ZPO, w takiej sytuacji sąd rewizyjny może po otrzymaniu odpowiedzi na rewizję lub po upływie miesiąca od doręczenia uzasadnienia rewizji

³⁰ <https://www.rak-bgh.de/taetigkeitsbereiche/> [dostęp: 5.12.2025 r.].

³¹ N. Gross, *Le juge de cassation en Europe. L'Allemagne*, [w:] *Le juge de cassation en Europe*, Dalloz 2012, s. 28.

³² M. Stürner, *Sharing...*, s. 86.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, s. 88.

³⁵ Gesetz zur Einführung eines Leitentscheidungsverfahrens beim Bundesgerichtshof vom 24. Oktober 2024, BGBl. 2024 I Nr 328.

postanowić o wszczęciu postępowania w celu wydania orzeczenia przewodniego (kierunkowego). Postanowienie to zawiera opis stanu faktycznego oraz kwestii prawnych, których rozstrzygnięcie ma znaczenie dla wielu innych postępowań. Powodem wprowadzenia tej procedury były masowe postępowania dotyczące podobnych spraw indywidualnych, w których powództwa były zazwyczaj uzasadnione w ten sam sposób, np. postępowania cywilne dotyczące skandalu związanego z emisjami spalin (*Dieselgate*), w których nie doszło do rozstrzygnięcia kwestii prawnych przez sąd najwyższy, ponieważ rewizje zostały wycofane ze względów taktycznych lub wynegocjowano ugodę.

Zgodnie z § 565 ZPO orzeczenie kierunkowe zostaje wydane, jeżeli nie zapadnie wyrok rewizyjny. Przepis ten stanowi, że jeżeli postępowanie rewizyjne przeznaczone do wydania orzeczenia kierunkowego (przewodniego; niem. *Leitentscheidung*) zakończy się bez wydania wyroku zawierającego uzasadnienie merytoryczne, sąd rewizyjny wydaje orzeczenie kierunkowe w drodze postanowienia, bez przeprowadzania rozprawy. W postanowieniu stwierdza się zakończenie postępowania rewizyjnego oraz przedstawia się stanowisko w kwestiach prawnych wymienionych w postanowieniu zgodnie z § 552b ZPO. Uzasadnienie postanowienia należy ograniczyć do rozważań dotyczących rozstrzygnięcia istotnych kwestii prawnych. Sądy orzekające w toku instancji (*Instanzgerichte*) mogą zawiesić postępowanie zgodnie z § 148 ust. 4 ZPO do czasu zakończenia postępowania w sprawie orzeczenia kierunkowego, jeżeli rozstrzygnięcie sporu zależy od kwestii prawnych, które mają zostać wyjaśnione w ramach *Leitentscheidungsverfahren*. Ustawa ma na celu odciążenie sądów poprzez umożliwienie im rozstrzygnięcia istotnych kwestii prawnych w sprawach masowych zgodnie z orzeczeniem kierunkowym wydanym przez BGH. Przykładami są sprawy dotyczące niedopuszczalnych klauzul umownych, ubezpieczeń lub bankowości. Często w postępowaniach tych pojawiają się te same kluczowe kwestie prawne. Celem nowego postępowania jest umożliwienie BGH wybrania spośród toczących się postępowań rewizyjnych takich spraw i oznaczenia ich jako precedensowych. Gdy BGH wyjaśni te kwestie, sprawy tego samego rodzaju, które są nadal w toku przed sądami pierwszej i drugiej instancji, będą mogły zostać rozstrzygnięte jednolicie na podstawie orzeczenia precedensowego (kierunkowego). Taka precedensowa decyzja ma mieć charakter sygnałowy i stanowi wskazówkę dla sądów, jak BGH ocenia daną (nową) kwestię problemową. W uzasadnieniu musi bowiem wyjaśnić, w jaki sposób rozstrzygnąłby istotne kwestie prawne, biorąc pod uwagę określone okoliczności sprawy. Należy jednak podkreślić, że BGH nie podejmuje decyzji w samej sprawie, a ponadto orzeczenie nie jest wiążące (oddziałuje jedynie mocą swojego autorytetu) i nie ma bezpośredniego wpływu na konkretne postępowania rewizyjne. Orzeczenie służy raczej jako wskazówka dla sądów i opinii publicznej, dając wgląd w to, jak mogłaby wyglądać decyzja w przedmiocie konkretnego zagadnienia.

Niezależnie od przedstawionych wyżej rozwiązań, doktryna niemiecka przypisuje istotną funkcję filtrującą okoliczności, że zgodnie z § 78 ust. 1 zdanie trzecie ZPO, w postępowaniach

cywilnych toczących się przed Federalnym Trybunałem Sprawiedliwości strony muszą być reprezentowane przez adwokata dopuszczonego do wykonywania zawodu przed BGH (niem. *BGH-Anwälte*)³⁶. Przy Federalnym Trybunale Sprawiedliwości działa osobna izba adwokacka grupująca tych pełnomocników. Obecnie jest 43 takich adwokatów³⁷. Przedstawiają oni swoim klientom pisemną opinię co do zdadności rewizyjnej sprawy i perspektyw rewizji³⁸. Jeśli można jednoznacznie przewidzieć, że skarga do BGH na odmowę dopuszczenia rewizji nie ma szans powodzenia, wskazani adwokaci są zobowiązani do odradzenia przeprowadzenia postępowania i ewentualnie do wypowiedzenia pełnomocnictwa. W 2023 r. adwokaci wycofali 906 skarg na odmowę dopuszczenia do postępowania (wskaźnik: 35,23%) i 171 dopuszczonych rewizji (wskaźnik: 28,03%). W ten sposób w 2023 r. w ponad 1000 sprawach BGH został zwolniony z rozpatrywania nieperspektywicznych środków zaskarżenia. Funkcja „filtrująca” pełniona przez tych pełnomocników przyczynia się do tego, że BGH koncentruje swoje zasoby na perspektywicznych rewizjach. Dzięki temu w 2023 r. Federalny Trybunał Sprawiedliwości był w stanie zakończyć ponad 51% postępowań w sprawie skarg na odmowę dopuszczenia do postępowania rewizyjnego w ciągu 12 miesięcy.

W przypadku innych niemieckich najwyższych sądów federalnych, przy których nie działa wyspecjalizowana adwokatura, wiele skarg dotyczących odmowy dopuszczenia do rewizji okazuje się niedopuszczalnych *a limine*. W 2023 r. niedopuszczalnych okazało się około 42,32% skarg dotyczących odmowy dopuszczenia do postępowania przed Federalnym Sądem Administracyjnym (*Bundesverwaltungsgericht*), 43,34% przed Federalnym Sądem Finansowym (*Bundesfinanzhof*), 84,43% przed Federalnym Sądem Pracy (*Bundesarbeitsgericht*) i 80,0% przed Federalnym Sądem ds. Ubezpieczeń Społecznych (*Bundessozialgericht*). Natomiast w przypadku BGH tylko 4,33% (stan na 2023 r.) wszystkich skarg dotyczących odmowy dopuszczenia do postępowania okazało się niedopuszczalnych. Niedopuszczalność ta najczęściej wynikała z faktu, że w budzących wątpliwości wypadkach ostatecznie uznano, że nie została osiągnięta wartość graniczna 20 000 euro (§ 544 ust. 1 ZPO); mandant nie uregulował w terminie opłaty na poczet wynagrodzenia adwokata po złożeniu skargi lub

³⁶ Por. N. Gross, *La robe rouge de l'avocat au Bundesgerichtshof*, [w:] *La création du droit jurisprudentiel. Mélanges en l'honneur de J. Boré*, Dalloz 2006, s. 257. Zob. także w ujęciu prawnoporównawczym F. Ferrand, *La juridiction judiciaire suprême en droit comparé: missions, filtrage, intensité du contrôle*, [w:] G. Drago, B. Fauvarque-Cosson, M. Goré (red.), *L'accès au juge de cassation*, Société de législation comparée 2015, s. 180 i n.

³⁷ <https://www.rak-bgh.de/verzeichnis/> [dostęp: 5.12.2025 r.].

³⁸ Podkreśla się wysoką jakość pism procesowych sporządzonych przez tych pełnomocników, bowiem koncentrują się one na dobrze zdefiniowanej kwestii problemowej. Odnośni adwokaci doskonale znają specyfikę postępowania rewizyjnego i orzecznictwa senatów cywilnych BGH. Powoduje to „równość szans” w postępowaniach, w których jedna strona jest słabsza od drugiej pod względem merytorycznym lub ekonomicznym. W szczególności w sprawach konsumenckich działanie wyspecjalizowanej adwokatury zapobiega sytuacji, w której jedna ze stron jest silniej reprezentowana w postępowaniu rewizyjnym. Przyczynia się do tego również okoliczność, że adwokaci przyjmują zlecenia zasadniczo niezależnie od wartości przedmiotu zaskarżenia, pobierając opłaty ustawowe. Działalność adwokacka w postępowaniach przed BGH zasadniczo różni się od działalności w instancjach niższych: podczas gdy w tych ostatnich na pierwszym planie znajduje się przygotowanie materiału procesowego i ocena istotnych faktów, w postępowaniach przed BGH chodzi o kwestie prawne niezależne od okoliczności konkretnej sprawy.

mandant nie wycofał skargi, która została początkowo złożona w terminie, ale po bardziej dogłębnym zbadaniu została uznana za nieperspektywiczną i adwokat zrezygnował z prowadzenia sprawy przed BGH³⁹.

Podobnie jest, jeśli chodzi o wskaźniki powodzenia rewizji cywilnych dopuszczonych przez BGH w porównaniu ze wskaźnikami odnotowywanymi przez inne najwyższe sądy federalne w odniesieniu do dopuszczonych rewizji. W latach 2019–2023 wskaźnik ten wynosił w BGH średnio ponad 63% (w 2023 r.: 70,61 %), podczas gdy w innych najwyższych sądach federalnych średnio mniej niż połowa dopuszczonych tam rewizji zakończyła się sukcesem (43,0 % w Federalnym Sądzie Pracy, 46,55 % w Federalnym Sądzie Administracyjnym i 47,135 % w Federalnym Sądzie Finansowym). Wynika to przede wszystkim z faktu, że przed Federalnym Trybunałem Sprawiedliwości znacznie częściej podnoszone są skuteczne zarzuty rewizyjne, których opracowaniem zajmują się wyspecjalizowani adwokaci (*BGH-Anwälte*).

2. Austria

Austriacki Sąd Najwyższy (*Oberster Gerichtshof*; dalej także: OGH) jest jednym z trzech sądów najwyższych w Austrii. Art. 92 ust. 1 austriackiej konstytucji federalnej z 1920 r. (*Bundes-Verfassungsgesetz*) stanowi, że OGH jest najwyższą instancją sądową (*oberste Instanz*) sprawującą kontrolę w sprawach cywilnych i karnych⁴⁰. Oprócz niego działa jeszcze Najwyższy Sąd Administracyjny (*Verwaltungsgerichtshof*) i Najwyższy Sąd Konstytucyjny (*Verfassungsgerichtshof*). Wspomniany przepis nie gwarantuje jednak dostępu do OGH w każdej sprawie. Chociaż sąd ten pełni rolę sądu trzeciej instancji w sprawach cywilnych i karnych, a tym samym jest najwyższym organem sądownictwa powszechnego (§ 1 ust. 1 federalnej ustawy o Sądzie Najwyższym)⁴¹, nie oznacza to, że musi być ostatnią instancją we wszystkich sądowych postępowaniach cywilnych⁴². Na mocy ustawy zwykłej możliwe jest ustanowienie ograniczeń w tym zakresie.

Począwszy od uchwalenia austriackiej ZPO w 1895 r., rola i funkcja austriackiego Sądu Najwyższego podlegała zmianom. Zapewnianie ochrony stronom poprzez kontrolowanie prawidłowości orzeczenia w indywidualnej sprawie stopniowo ustępowało miejsca dążeniu do rozwijania prawa i zapewnienia jego jednolitej wykładni⁴³. Reformy, które nadały

³⁹ <https://www.rak-bgh.de/statistik-und-materialien/> [dostęp: 5.12.2025 r.].

⁴⁰ Zob. także G.E. Kodek, *Funktion und Arbeitsweise des OGH – die Binnensicht*, [w:] G.E. Kodek (red.), *Zugang zum OGH*, Wien 2012, s. 99 i n.; E. Lovrek, G. Musger, [w:] A. Konecny (red.), *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, Bd. 4, Wien 2019, komentarz przed §§ 502 i n., s. 191, nb 4 i s. 204, nb 41.

⁴¹ Bundesgesetz vom 19. Juni 1968 über den Obersten Gerichtshof (OGHG), BGBl. Nr. 328/1968 idF BGBl. I Nr. 112/2007.

⁴² Zob. szerzej E. Lovrek, G. Musger, [w:] A. Konecny (red.), *Kommentar...*, s. 204–205, nb 41–42.

⁴³ F. Scholz-Berger, *Access to the Austrian Oberster Gerichtshof: Attempts to Strike a Balance Between Adequate Workload and Adequate Review*, [w:] P. Bravo-Hurtado, C.H. van Rhee (red.), *Supreme Courts under Pressure. Controlling Caseload in the Administration of Civil Justice*, Springer 2021, s. 105.

dostępowi do OGH obecny kształt, zostały zapoczątkowane w latach 80. XX w. Zmierzały one do ograniczenia wpływu spraw do sądu najwyższego, jednakże bez nakładania drastycznych ograniczeń w dostępie do niego⁴⁴.

Środki zaskarżenia⁴⁵ kierowane do OGH podlegają różnym metodom selekcji⁴⁶. Podobnie jak w prawie niemieckim, zachodzi tu kombinacja ograniczeń związanych z kryterium wartości przedmiotu zaskarżenia (*Wertrevision*) oraz kryterium istotności sprawy (*Grundsatzrevision*)⁴⁷. W świetle § 502 ust. 1 ZPO⁴⁸, wniesienie rewizji (*Revision*) jest uwarunkowane stwierdzeniem, że wydanie wyroku zależy od rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego dotyczącego prawa materialnego lub procesowego, które ma „istotne znaczenie” (*erhebliche Bedeutung*)⁴⁹ dla zachowania jednolitości prawa, pewności prawa lub rozwoju prawa, na przykład dlatego, że sąd apelacyjny odstąpił od orzecznictwa OGH lub takie orzecznictwo nie istnieje bądź jest niejednolite⁵⁰ (*Grundsatzrevision*; por. analogicznie § 528 (§) ZPO w zakresie *Revisionsrekurs*).

Filtr związany z koniecznością stwierdzenia w sprawie zagadnienia prawnego mającego istotne znaczenie został wprowadzony w prawie austriackim w 1983 r. Początkowo znajdował zastosowanie w sprawach, w których wartość przedmiotu zaskarżenia nie przekraczała określonej kwoty. Jednakże w 1989 r. wprowadzono zmianę, wskutek której stał się ogólną przesłanką warunkującą dopuszczenie rewizji bez względu na wartość przedmiotu zaskarżenia⁵¹. Stopniowo torowało sobie drogę przekonanie, że rolą Sądu Najwyższego nie jest kontrolowanie prawidłowości rozstrzygnięcia w każdej indywidualnej sprawie (*Einzelfallgerechtigkeit*)⁵².

⁴⁴ F. Scholz-Berger, *Access...*, s. 105.

⁴⁵ Od wyroków sądu drugiej instancji przysługuje rewizja (*Revision*), a od postanowień – *Rekurs*.

⁴⁶ Od wyroków (*Urteile*) sądów drugiej instancji do OGH wnoszona jest rewizja (*Revision*), a od postanowień (*Beschluss*) – *Revisionsrekurs*.

⁴⁷ Por. W.H. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts*, Wien 2017, s. 638.

⁴⁸ W świetle § 502 ZPO „(...) ist die Revision nur zulässig, wenn die Entscheidung von der Lösung einer Rechtsfrage des materiellen Rechts oder des Verfahrensrechts abhängt, der zur Wahrung der Rechtseinheit, Rechtssicherheit oder Rechtsentwicklung erhebliche Bedeutung zukommt, etwa weil das Berufungsgericht von der Rechtsprechung des Obersten Gerichtshofs abweicht oder eine solche Rechtsprechung fehlt oder uneinheitlich ist”.

⁴⁹ Z kolei w Niemczech i Szwajcarii używa się sformułowania „sprawa o zasadniczym znaczeniu” – zob. szerzej T. Domej, *What is an important case? Admissibility of Appeals to the Supreme Courts in the German-speaking jurisdictions*, [w:] A. Uzelac, C.H. van Rhee (red.), *Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*, Antwerp 2014, s. 281–282. Zdaniem T. Domej, zastosowana terminologia sprawia, że ustawodawca austriacki jest nieco bardziej liberalny, jeśli chodzi o regulację dostępu do sądu najwyższego – zob. T. Domej, *Squaring the circle: individual rights and the general interest before the Supreme Courts of the German-speaking countries*, [w:] C.H. van Rhee, Y. Fu (red.), *Supreme Courts in Transition in China and the West. Adjudication at the Service of Public Goals*, Springer 2017, s. 140. Por. także C. von Gierke, F. Seiler, *Revisionszulassung und Rechtsbeschwerdezulässigkeit – Tendenzen in der neueren Rechtsprechung des BGH*, *Neue Juristische Wochenschrift* 2004, s. 1497–1501.

⁵⁰ Zob. szerzej A. Geroldinger, *Der Zugang zum OGH in Zivilsachen*, [w:] G. Kodek (red.), *Zugang zum OGH*, Vienna 2012, s. 65–81.

⁵¹ T. Domej, *What...*, s. 279.

⁵² E. Lovrek, G. Musger, [w:] A. Konecny (red.), *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, Bd. 4, Wien 2019, komentarz przed §§ 502 i n., s. 206, nb 47.

Badanie dopuszczalności rewizji odbywa się w kilku etapach. W szczególności należy sprawdzić dopuszczalność powołanej przez stronę podstawy rewizyjnej (§ 503 ZPO), a następnie ocenić, czy zawiera ona zagadnienie prawne o istotnym znaczeniu (*Rechtsfrage von erheblicher Bedeutung*)⁵³. Orzecznictwo OGH wykazuje bardziej liberalne podejście do kryterium istotności sprawy niż inne niemieckojęzyczne jurysdykcje⁵⁴. Podczas gdy prawo niemieckie i szwajcarskie wymaga zagadnienia prawnego o „zasadniczym znaczeniu”, prawo austriackie zadawała się występowaniem zagadnienia prawnego, które jest „istotne”. Jak zauważyła T. Domej, nawet jeśli ustawowe kryteria selekcji są w niektórych krajach podobne, to jednak stopień, w jakim sądy najwyższe przykładają wagę do wydania prawidłowego lub trafnego orzeczenia w każdej indywidualnej sprawie, znacznie się różni. OGH jest bardziej skłonny do rozpatrywania spraw, w których wystąpiły błędy o zasięgu ograniczonym do konkretnej sprawy niż jego niemiecki i szwajcarski odpowiednik. Interpretując wskazaną wyżej przesłankę, OGH bierze pod uwagę, czy dopuszczenie rewizji mogłoby się przyczynić do zapewnienia bezpieczeństwa prawnego (*Rechtssicherheit*)⁵⁵. Przykładowo taka potrzeba będzie zachodzić (także) wtedy, gdy sąd apelacyjny dopuścił się rażącej pomyłki (*krasse Fehlbeurteilung*)⁵⁶. Według orzecznictwa zagadnienie prawne o istotnym znaczeniu wystąpi również w razie stwierdzenia przyczyny nieważności wyroku (*Nichtigkeit des Berufungsurteils*; por. § 503 pkt 1 ZPO).

Niezależenie od powyższego, rewizja jest w każdym przypadku niedopuszczalna, jeżeli wartość przedmiotu zaskarżenia jest niższa niż 5000 euro, z zastrzeżeniem pewnych wyłączeń, np. w niektórych sprawach z zakresu prawa rodzinnego (por. § 502 ust. 2 i 5 ZPO)⁵⁷. Ustawodawca austriacki wyszedł z założenia, że w sprawach o niskiej wartości przedmiotu zaskarżenia nakład czasu i kosztów związanych z prowadzeniem postępowania w trzeciej instancji byłby niewspółmierny do wartości dochodzonego roszczenia⁵⁸.

Jeżeli natomiast wartość przedmiotu zaskarżenia przekracza 5000 euro, ale nie przewyższa 30 000 euro, strona musi uzyskać zgodę sądu drugiej instancji na wniesienie tzw. zwykłej rewizji (*ordentliche Revision*). Sąd ten dopuści wniesienie rewizji, jeżeli stwierdzi, że w sprawie występuje zagadnienie prawne, które ma istotne znaczenie (*Zulassungsrevision*; por. § 502 ust. 1 i 3 ZPO).

Jeżeli sąd drugiej instancji nie dopuści rewizji w sprawie o wartości przedmiotu zaskarżenia pomiędzy 5001 a 30 000 euro, strona może złożyć do tego sądu środek zaskarżenia

⁵³ G.E. Kodek, P.G. Mayr, *Zivilprozessrecht*, Wien 2024, s. 400–401.

⁵⁴ T. Domej, *Squaring...*, s. 141; T. Domej, *What...*, s. 282–283.

⁵⁵ T. Domej, *What...*, s. 283.

⁵⁶ G.E. Kodek, P.G. Mayr, *Zivilprozessrecht...*, s. 401.

⁵⁷ Nie zmienia to jednak faktu, że w takich sprawach trzeba wykazać istotność zagadnienia przemawiającą za kontrolą rewizyjną.

⁵⁸ W.H. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss...*, s. 637. Ubocznie należy podnieść, że kryterium kwotowe odgrywa także rolę na etapie wnoszenia apelacji (zob. szerzej § 501 ZPO). Por. także E. Lovrek, G. Musger, [w:] A. Konecny, *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, Bd. 4, Wien 2019, komentarz przed §§ 502 i n., s. 206, nb 47.

(*Zulassungsbeschwerde*; § 508 ZPO) w celu ponownego zbadania tej kwestii i dopuszczenia rewizji. We wniosku należy podać powody, dla których rewizja powinna zostać uznana za dopuszczalną zgodnie z § 502 ust. 1 ZPO. Jeżeli sąd apelacyjny ponownie uzna wniosek za nieuzasadniony, odrzuca go w drodze postanowienia, które nie wymaga uzasadnienia (§ 508 ust. 4 ZPO).

Jeśli natomiast sąd drugiej instancji nie dopuści rewizji, a wartość przedmiotu zaskarżenia przekracza 30 000 euro⁵⁹, strona może wnieść do OGH nadzwyczajną rewizję (*außerordentliche Revision*). Istotną różnicą w stosunku do zwykłej rewizji jest to, że rewizja nadzwyczajna nie wstrzymuje wykonania orzeczenia, a jedynie jego prawomocność (§ 505 ust. 4 ZPO)⁶⁰.

Filtry w dostępie do OGH podlegają uchyleniu w przypadku unormowanym w § 519 ust. 1 pkt 1 ZPO. Jeżeli po tym, jak została wniesiona apelacja od orzeczenia sądu pierwszej instancji, sąd drugiej instancji zamiast orzec merytorycznie, z przyczyn formalnych odrzucił powództwo bądź odrzucił apelację, środek zaskarżenia (tu: *Rekurs*) do OGH będzie przysługiwał niezależnie od wartości przedmiotu sporu i niezależnie od tego, czy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne.

Prawo austriackie przewiduje także możliwość nałożenia na wnoszącego rewizję kary finansowej (*Muthwillensstrafe*) w razie stwierdzenia przez OGH, że rewizja została wniesiona umyślnie w złej wierze (w sposób pieniaczy) lub wyłącznie w celu przeciągnięcia postępowania (por. § 512 ZPO).

3. Szwajcaria

Szwajcaria jest państwem federacyjnym złożonym z 26 kantonów, z których każdy ma swoją własną strukturę sądownictwa. W każdym kantonie działa dwuinstancyjny system sądownictwa w sprawach cywilnych i karnych, a ponadto działają trybunały federalne, zajmujące się określonymi obszarami prawa (prawem administracyjnym, karnym, patentowym). Najwyższą władzą sądowniczą Konfederacji Szwajcarskiej jest Trybunał Federalny (franc. *Tribunal Fédéral*, niem. *Bundesgericht*), skupiający w sobie rolę sądu najwyższego i sądu konstytucyjnego⁶¹. Trybunał Federalny rozstrzyga definitywnie spory z każdej dziedziny prawa⁶². Do jego zadań należy zapewnienie jednolitego stosowania i interpretacji prawa federalnego przez sądy kantonalne (zwłaszcza od czasu unifikacji szwajcarskiego

⁵⁹ Lub w szczególnych przypadkach, np. w niektórych sprawach z zakresu prawa rodzinnego, bez ograniczeń w zakresie wartości przedmiotu zaskarżenia. Zob. szerzej W.H. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss...*, s. 637–638.

⁶⁰ H. Pimmer, [w:] A. Konecny (red.), *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, Wien 2019, s. 184.

⁶¹ Szerzej o historii Trybunału Federalnego zob. C. Errass, *Zur Geschichte des Bundesgerichts*, [w:] M.A. Niggli, P. Uebersax, H. Wiprächtiger (red.), *Basler Kommentar Bundesgerichtsgesetz*, Basle 2011, s. 1–77.

⁶² Trybunał Federalny rozstrzyga sprawy cywilne, karne, administracyjne, a także z zakresu prawa konstytucyjnego.

prawa prywatnego), ochrona praw podstawowych obywateli, a także rozstrzyganie sporów między konfederacją i kantonami⁶³.

Szwajcaria jest tradycyjnie przywiązana do idei szerokiego dostępu do Trybunału Federalnego. W świetle konstytucji szwajcarskiej (*Bundesverfassung*) z 18 kwietnia 1999 r. każda strona, która jest niezadowolona z orzeczenia sądu wyższej instancji kantonalej lub trybunału na poziomie federalnym, po wyczerpaniu ścieżki odwoławczej, może zwrócić się ze swoją sprawą do Trybunału Federalnego (art. 191 ust. 1), a prawo to nie jest obwarowane przymusem korzystania z profesjonalnego zastępstwa procesowego.

Art. 191 szwajcarskiej konstytucji z jednej strony statuuje prawo dostępu do Trybunału Federalnego⁶⁴ („*la loi garantit l'accès au Tribunal fédéral*”), a z drugiej wyznacza granice, w ramach których możliwe jest wprowadzenie w tej mierze ustawowych ograniczeń. Takie ograniczenia są dopuszczalne jedynie w zakresie wyznaczonym przez art. 191 ust. 2–4 konstytucji⁶⁵. Ustawodawca zwykły nie może wprowadzić innych ani dalej idących restrykcji w tej mierze. Konstytucyjne prawo dostępu do Trybunału nie stoi jednak na przeszkodzie, aby poddać go odpowiednim wymaganiom formalnym, takim jak wniesienie środka zaskarżenia w ustawowym terminie, uwarunkowanie go interesem w zaskarżeniu itp.⁶⁶

Konstytucja szwajcarska zezwala na wprowadzenie dwóch rodzajów filtrów ograniczających dostęp do Trybunału Federalnego, z których pierwszy opiera się na kryterium minimalnej wartości przedmiotu zaskarżenia, a drugi na wyłączeniu określonych kategorii spraw spod kognicji Trybunału Federalnego. W sprawach cywilnych zastosowanie znajduje przede wszystkim pierwsze kryterium, a w sprawach z zakresu prawa publicznego – drugie kryterium. Konstytucja nie precyzuje, ile ma wynosić minimalna wartość przedmiotu zaskarżenia. Wprowadzenie progów kwotowych nie jest zresztą obligatoryjne i stanowi jedynie opcję dla ustawodawcy⁶⁷. Należy jednak zaznaczyć, że wprowadzenie filtra w postaci minimalnej wartości przedmiotu zaskarżenia może mieć miejsce wyłącznie wtedy, gdy skarżący nie powołuje zagadnienia prawnego o zasadniczym znaczeniu (fr. *une question juridique de principe*)⁶⁸. Wskazane zastrzeżenie, wedle którego droga do Trybunału Federalnego pozostaje otwarta pomimo (zbyt) niskiej wartości przedmiotu zaskarżenia, oznacza, że kwestie prawne o zasadniczym znaczeniu zawsze mogą być poddane ocenie Trybunału.

⁶³ Zob. art. 106 ust. 2 LTF.

⁶⁴ Art. 191 ust. 1 szwajc. konst. – franc. *La loi garantit l'accès au Tribunal fédéral*; niem. *Das Gesetz gewährleistet den Zugang zum Bundesgericht*.

⁶⁵ F. Aubry Girardin [w:] V. Martenet, J. Dubey (red.), *Commentaire romand. Constitution fédérale. Art. 81 Cst. – dispositions finales*, Bâle 2021, komentarz do art. 191, uw. 10, s. 3471.

⁶⁶ Chociaż strona nie musi być zastępowana przez zawodowego pełnomocnika, jej środek zaskarżenia musi spełniać określone wymagania formalne – np. musi być sporządzony w języku oficjalnym, zawierać podpis i określone żądanie. Ponadto tylko ostateczna decyzja może zostać zaskarżona do TF (zob. art. 90 i n. LTF).

⁶⁷ *Message relatif à une nouvelle constitution fédérale*, s. 544. Zob. https://www.fedlex.admin.ch/eli/fga/1997/1_1_1_1/fr.

⁶⁸ Zob. art. 191 ust. 2 szwajcarskiej konstytucji. Zob. szerzej także Y. Donzallaz, *Loi sur le Tribunal fédéral. Commentaire*, Berne 2008, s. 875 i n.

Szwajcarska konstytucja nie definiuje pojęcia „kwestia prawna o zasadniczym znaczeniu”, pozostawiając jego wykładnię Trybunałowi Federalnemu, którego orzecznictwo jest w tej mierze bardzo restrykcyjne⁶⁹. Potrzeba zidentyfikowania „kwestii prawnej o zasadniczym znaczeniu” zachodzi wyłącznie w sprawach o niskiej wartości przedmiotu zaskarżenia. Jako przykład spraw, w których występuje „kwestia prawna o zasadniczym znaczeniu” można wskazać sprawy: w których rozstrzygnięcie rzutuje na sytuację znacznej liczby osób; które mogą służyć jako precedens przy rozstrzyganiu wielu podobnych spraw; w których zaskarżony wyrok odbiega od utrwalonego orzecznictwa Trybunału Federalnego⁷⁰ oraz w których zagadnienie prawne ma charakter nowy i wymaga pilnego wyjaśnienia przez Trybunał Federalny jako sądu, do którego należy zapewnienie jednolitej wykładni prawa federalnego⁷¹, a wyjątkowo także sprawy, których wynik obiektywnie niesie poważne konsekwencje dla strony⁷². Zagadnienie powinno cechować się szerokim zasięgiem oddziaływania i pozwolić sądom na rozstrzygnięcie wielu podobnych spraw. Warunek ten z reguły nie będzie spełniony, jeżeli spór cechuje się daleko idącymi specyfiką i kazuistyką⁷³.

Konkretyzacja metod selekcji spraw, o których mowa w art. 191 szwajcarskiej konstytucji, została zawarta w ustawie z 17.06.2005 r. o Trybunale Federalnym (dalej: LTF)⁷⁴. Ustawa wprowadziła następujące progi w zakresie wartości przedmiotu zaskarżenia: w sprawach o roszczenia majątkowe: 15 000 CHF w sprawach z zakresu prawa pracy i umów najmu, a w pozostałych sprawach cywilnych – 30 000 CHF (art. 74 ust. 1 LTF). W nawiązaniu do tekstu konstytucji ustawa powtarza zastrzeżenie, że wskazane progi nie znajdują zastosowania, jeżeli w sprawie powołano zagadnienie prawne o zasadniczym znaczeniu (*question juridique de principe*) (art. 74 ust. 2 lit a i art. 85 ust. 2 LTF). Ciężar wykazania tej okoliczności spoczywa na skarżącym. Zgodnie bowiem z art. 42 ust. 2 LTF: „Jeżeli skarga jest dopuszczalna tylko wtedy, gdy podnosi kwestię prawną o zasadniczym znaczeniu lub dotyczy sprawy szczególnie ważnej z innych powodów, należy wyjaśnić, w jaki sposób sprawa spełnia ten wymóg”.

Jak wskazano wyżej, art. 191 ust. 3 szwajcarskiej konstytucji umożliwia także ustawodawcy zwykłemu ograniczenie dostępu do Trybunału Federalnego poprzez wykluczenie

⁶⁹ T. Domej, *Squaring the circle: individual rights and the general interest before the Supreme Courts of the German-speaking countries*, [w:] C.H. van Rhee, Y. Fu (red.), *Supreme Courts in Transition in China and the West. Adjudication at the Service of Public Goals*, Springer 2017, s. 142; T. Domej, *What is an important case? Admissibility of Appeals to the Supreme Courts in the German-speaking jurisdictions*, [w:] A. Uzelac, C.H. van Rhee (red.), *Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*, Antwerp 2014, s. 283–284.

⁷⁰ Message relatif a une nouvelle constitution fédéral, s. 544. Zob. https://www.fedlex.admin.ch/eli/fga/1997/1_1_1_1/fr, s. 545.

⁷¹ F. Aubry Girardin, [w:] V. Martenet, J. Dubey (red.), *Commentaire romand. Constitution fédéral. Art. 81 Cst. – dispositions finales*, Bâle 2021, komentarz do art. 191, uw. 23, s. 3473 i orzecznictwo powołane tam w przyp. 37–44.

⁷² A. Brenci, *De la question juridique de principe*, Schulthess 2015, passim; F. Aubry Girardin, [w:] *Commentaire...*, komentarz do art. 191, uw. 16–17, s. 3472; Message relatif a une nouvelle constitution fédéral, s. 544. Zob. https://www.fedlex.admin.ch/eli/fga/1997/1_1_1_1/fr, s. 529.

⁷³ F. Aubry Girardin, [w:] *Commentaire...*, komentarz do art. 191, uw. 23, s. 3473.

⁷⁴ We francuskiej wersji językowej: *La loi du 17 juin 2005 sur le Tribunal Fédéral* (dalej: LTF); w niemieckiej wersji językowej: *Bundesgerichtsgesetz* (dalej: BGG).

z kognicji tego sądu określonych rodzajów spraw. Konstytucja nie precyzuje zakresu i rodzaju takich spraw, pozostawiając ustawodawcy zwykłą możliwość ich wprowadzenia i sprecyzowania. W zakresie spraw cywilnych środek zaskarżenia (franc. *recours ordinaire*; niem. *Beschwerde in Zivilsachen*) do Trybunału jest wyłączony w sprawach sprzeciwu od decyzji o rejestracji znaku towarowego (art. 73 LTF); w sprawach karnych LTF nie przewiduje wyłączeń, a w sprawach z zakresu prawa publicznego wyłączenia mają charakter niezwykle drobiazgowy i kazuistyczny (art. 83 lit a-z – art. 84a LTF)⁷⁵.

Z uwagi na specyficzne ukształtowanie roli Trybunału Federalnego jako organu łączącego funkcje sądu najwyższego i sądu konstytucyjnego, jeżeli sprawa nie może być rozpoznana na zasadach ogólnych, ponieważ skarga (*recours ordinaire*) nie czyni zadość wymaganej wartości przedmiotu zaskarżenia i nie występuje w niej kwestia prawna o zasadniczym znaczeniu bądź podlega wyłączeniu przedmiotowemu, strona może bez ograniczeń złożyć do Trybunału subsydiarną skargę konstytucyjną (franc. *recours constitutionnel subsidiaire*; niem. *subsidiäre Verfassungsbeschwerde*) na naruszenie jej prawa gwarantowanego w konstytucji (*violation d'un droit constitutionnel*), w tym także jeżeli prawo zostało zastosowane w sposób arbitralny⁷⁶.

Tym samym, opisane wyżej ograniczenia (metody selekcji) nie dotyczą dostępu do Trybunału Federalnego jako sądu konstytucyjnego⁷⁷. Zgodnie bowiem z art. 113 LTF: „Sąd Federalny rozpatruje skargi konstytucyjne przeciwko orzeczeniom organów kantonalnych ostatniej instancji, które nie podlegają zaskarżeniu zgodnie z art. 72–89 LTF”. Subsydiarna skarga konstytucyjna pozwala zapełnić ewentualne luki w ochronie praw konstytucyjnych stron w sytuacji, w której droga do skorzystania ze zwykłej drogi zaskarżenia do Trybunału (franc. *recours ordinaire*; niem. *Beschwerde in Zivilsachen*) jest zamknięta. Tym też tłumaczy się stosunkowo restrykcyjne podejście Trybunału do wykładni pojęcia „kwestia prawna o zasadniczym znaczeniu”⁷⁸. Trybunał Federalny nie musi na siłę doszukiwać się w sprawie o niskiej wartości przedmiotu zaskarżenia zagadnienia prawnego o zasadniczym znaczeniu, aby móc udzielić ochrony prawnej. Jak zresztą wynika z orzecznictwa Trybunału, subsydiarna skarga konstytucyjna ma pierwszeństwo względem „zwykłej” skargi w sprawach cywilnych, jeżeli dostępność tej ostatniej byłaby uzależniona wyłącznie od

⁷⁵ Tytułem przykładu w sprawach z zakresu prawa publicznego spod kognicji TF wyłączono: decyzje dotyczące bezpieczeństwa wewnętrznego lub zewnętrznego kraju, neutralności, ochrony dyplomatycznej i innych spraw związanych ze stosunkami zewnętrznymi, chyba że prawo międzynarodowe przyznaje prawo do rozpatrzenia sprawy przez sąd; niektóre sprawy dotyczące cudzoziemców i azylu; decyzje dotyczące stosunków pracy w sektorze publicznym, które dotyczą sporów niepieniężnych, chyba że dotyczą one kwestii równości płci; decyzje dotyczące poboru ceł oparte na klasyfikacji taryfowej lub wadze towarów; decyzje dotyczące wyników egzaminów lub innych ocen umiejętności, w szczególności w zakresie obowiązkowej edukacji szkolnej, dalszego kształcenia lub wykonywania zawodu itp.

⁷⁶ T. Domej, *Squaring...*, s. 142.

⁷⁷ F. Aubry Girardin, [w:] *Commentaire ...*, komentarz do art. 191, uw. 35, s. 3476.

⁷⁸ G. Seferovic, [w:] B. Waldmann, E.M. Belser, A. Epiney (red.), *Bundesverfassung. Basler Kommentar*, Basel 2015, s. 2785; F. Aubry Girardin, [w:] *Commentaire ...*, komentarz do art. 191, uw. 26, s. 3474.

wykazania w sprawie zagadnienia prawnego o zasadniczym znaczeniu⁷⁹. Dowodzi to, że funkcje Trybunału Federalnego w znacznej mierze skupione są na ochronie indywidualnego interesu stron⁸⁰.

Oprócz przedstawionych wyżej rozwiązań, prawo szwajcarskie przewiduje także specjalne reguły postępowania mające przyspieszyć pracę Trybunału Federalnego na etapie procedowania skarg, które nie są perspektywiczne. W tym przypadku chodzi nie tyle o wprowadzenie filtra w dostępie do Trybunału Federalnego, ile o usprawnienie i racjonalizowanie pracy sądu.

W tym kontekście art. 191 ust. 4 szwajcarskiej konstytucji daje podstawę do uregulowania w ustawie postępowania uproszczonego (*procédure simplifiée*) w celu procedowania oczywiście bezzasadnych skarg. W świetle art. 191 ust. 4 wprowadzenie postępowania uproszczonego jest fakultatywne. Decyzja w tym względzie, podobnie jak dookreślenie zasad takiego postępowania, zostały pozostawione w gestii ustawodawcy zwykłego. Zaznacza się jednak, że procedowanie spraw w sposób uproszczony nie może naruszać minimalnych gwarancji procesowych mających walor konstytucyjny. Przez „oczywiście bezzasadne skargi” (*recours manifestement infondés*) rozumie się nie tylko sprawy, które nie rokują pomyślnie pod względem merytorycznym, ale także skargi, które nie mogą się ostać z przyczyn formalnych⁸¹.

Postępowanie uproszczone zostało uregulowane i skonkretyzowane w art. 108 i 109 LTF. Pierwszy z tych przepisów odnosi się do środków zaskarżenia, które nie mogą się ostać z przyczyn formalnych (*formellement insoutenables*). Dopuszcza on wyjątek od zasady, że orzeczenia Trybunału Federalnego są wydawane w składzie co najmniej trzech sędziów (por. art. 20 ust. 1 LTF)⁸² i pozwala prezesowi sądu (*président de la cour*) lub innemu wyznaczonemu sędziemu nie badać sprawy merytorycznie i uzasadnić orzeczenie poprzez bardzo zwięzłe wskazanie przyczyny niedopuszczalności (art. 108 ust. 2 i 3 LTF)⁸³.

Powyższe postępowanie zostało przewidziane dla środków zaskarżenia, które są oczywiście niedopuszczalne, niewystarczająco uzasadnione (zob. art. 42 ust. 2 LTF) lub środków stanowiących nadużycie prawa (*recours procéduriers ou abusifs*; art. 108 ust. 1 LTF). W doktrynie wskazuje się, że możliwość wydania orzeczenia w składzie jednego sędziego (*juge unique*) i umożliwienie mu sporządzenia (bardzo) zwięzłego uzasadnienia ograniczającego się tylko do podania przyczyny niedopuszczalności środka zaskarżenia stanowi istotne i rzeczywiste uproszczenie procedowania sprawy⁸⁴ i jest akceptowane w orzecznictwie

⁷⁹ T. Domej, *Squaring...*, s. 142.

⁸⁰ T. Domej, *What...*, s. 285.

⁸¹ J. Reich, [w:] B. Ehrenzeller i in. (red.), *Die schweizerische Bundesverfassung*, Zurich/St. Gallen 2023, s. 4513 i n.; F. Aubry Girardin, [w:] *Commentaire...*, komentarz do art. 191, uw. 39, s. 3477.

⁸² Zasadą jest, że sprawy w Trybunale Federalnym rozstrzygane są w składzie 3–5 sędziów, a orzeczenia podlegają uzasadnieniu.

⁸³ Zob. także F. Ferrand, *La juridiction judiciaire suprême en droit comparé: missions, filtrage, intensité du contrôle*, [w:] G. Drago, B. Fauvarque-Cosson, M. Goré (red.), *L'accès au juge de cassation*, Société de législation comparée 2015, s. 183.

⁸⁴ F. Aubry Girardin, [w:] *Commentaire...*, komentarz do art. 191, uw. 42, s. 3477–3478.

Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁸⁵. Jak wynika ze statystyk, ok. 30% skarg kierowanych do Trybunału Federalnego jest załatwianych w postępowaniu uproszczonym⁸⁶.

Przechodząc do przedstawienia regulacji objętej art. 109 LTF, należy zaznaczyć, że jest ona bardziej złożona. Przewiduje orzekanie w składzie kolegialnym w dwóch sytuacjach unormowanych w ust. 1 i 2. Przepis art. 109 ust. 1 LTF dotyczy odmowy rozpatrzenia skarg (*le refus d'entrer en matière sur les recours*), które nie podnoszą kwestii prawnych o zasadniczym znaczeniu ani nie dotyczą sprawy o szczególnym znaczeniu, a byłyby dopuszczalne tylko przy spełnieniu tej przesłanki (art. 74 i 83–85). Orzeczenie zapada większością głosów w składzie trzech sędziów na posiedzeniu niejawnym, a zatem w sytuacji uregulowanej w art. 109 ust. 1 LTF nie jest wymagana jednomyślność sędziów⁸⁷.

Z kolei art. 109 ust. 2 LTF wymaga jednomyślności wszystkich trzech sędziów i dotyczy następujących przypadków:

- 1) odrzucenia oczywiście bezzasadnego środka zaskarżenia (*rejeter un recours manifestement infondé*);
- 2) przyjęcia środka zaskarżenia jako oczywiście zasadnego, w szczególności jeśli zaskarżone orzeczenie odbiega od orzecznictwa Trybunału Federalnego, a nie ma powodu, by je ponownie analizować. Orzeczenie wydane na podstawie art. 109 ust. 2 LTF podlega zwięzłemu uzasadnieniu, w którym można w całości lub częściowo odesłać do zaskarżonego orzeczenia. W doktrynie wyrażono wątpliwość, czy regulacja art. 109 LTF rzeczywiście przyspiesza rozpoznanie sprawy przez Trybunał Federalny, ponieważ wymaga jednak zbadania akt sprawy i stwierdzenia, czy nie występuje w niej zagadnienie prawne o zasadniczym znaczeniu.

W latach 2018–2020 prowadzono prace nad reformą ustawy z 17.06.2005 r. LTF zmierzające do dalszego ograniczenia dostępu do Trybunału Federalnego, ale zostały one zarzucone. W doktrynie wskazano, że przyczyną tego stanu rzeczy może być przywiązanie Szwajcarii do idei otwartości dostępu do Trybunału Federalnego wyrażonej w art. 191 ust. 1 szwajcarskiej konstytucji⁸⁸. W celu przezwyciężenia tych trudności postuluje się utworzenie oddzielnego Trybunału Konstytucyjnego, który działałby równolegle do Trybunału Federalnego i wyjęcie spod kognicji tego ostatniego ochrony praw konstytucyjnych⁸⁹. Zauważa się także, że błędem jest utożsamianie ogólnej gwarancji dostępu do sądu w rozumieniu art. 29a szwajcarskiej konstytucji z dostępem do Trybunału Federalnego, o którym mowa w art. 191⁹⁰. Jak

⁸⁵ F. Ferrand, *La juridiction ...*, s. 187–188 i powołane tam orzecznictwo.

⁸⁶ F. Aubry Girardin, [w:] *Commentaire...*, komentarz do art. 191, uw. 43, s. 3478.

⁸⁷ Art. 58 ust. 1 lit b LTF nie ma zastosowania, co oznacza, że rozprawa nie jest wyznaczana, nawet jeśli sędziowie nie są zgodni.

⁸⁸ F. Aubry Girardin, [w:] *Commentaire...*, komentarz do art. 191, uw. 7, s. 3470.

⁸⁹ F. Aubry Girardin, *Systèmes judiciaires et filtrage: la Suisse*, [w:] *Le filtrage des recours devant les Cours suprêmes*, 2016, s. 106, https://www.ahjucaf.org/sites/default/files/inlinefiles/ahjucaf_le_filtrage_des_recours_devant_les_cours_supremes2.pdf [dostęp: 5.12.2025 r.].

⁹⁰ C. Kiss, H. Koller, [w:] B. Ehrenzeller i in. (red.), *Die schweizerische Bundesverfassung*, Zürich 2002, art. 191, nb 9.

zauważyła F. Aubry Girardin⁹¹, w art. 29a nie należy upatrywać indywidualnej gwarancji dostępu do Trybunału Federalnego, a jedynie możliwość poddania swojej sprawy sądowi mającemu pełną kognicję w zakresie zbadania faktów i prawa. W zakresie, w którym sąd wyposażony w taką kognicję zbadał już sprawę, należy uznać, że gwarancja dostępu do sądu, o której mowa w art. 29a została zrealizowana, nawet jeśli dostęp do Trybunału Federalnego jest zamknięty z powodu ograniczeń przewidzianych w art. 191 szwajcarskiej konstytucji. Prawo dostępu do Trybunału Federalnego, o którym mowa w art. 191 ust. 1 nie oznacza, że strona może zwrócić się do niego w każdym czasie i bez respektowania jakichkolwiek warunków.

4. Francja

We Francji obowiązuje tzw. demokratyczna koncepcja (*conception démocratique*) dostępu do Sądu Kasacyjnego (*Cour de cassation*), w ramach której jedynym kryterium przyjęcia sprawy jest legalność zaskarżonego orzeczenia (*critère de légalité*⁹²; por. art. 604 CPC⁹³). Przeciwnieństwem koncepcji demokratycznej jest koncepcja arystokratyczna (*conception aristocratique*), w ramach której sąd najwyższy (lub inny sąd) wybiera sprawy, których rozstrzygnięcie przyczyni się do rozwoju prawa⁹⁴. W tym pierwszym przypadku akcent jest położony na dyscyplinującą funkcję orzecznictwa sądu najwyższego, a w tym drugim – na funkcję normatywną.

W nauce francuskiej podkreśla się, że stopień otwarcia dostępu do Sądu Kasacyjnego odzwierciedla rolę powierzoną temu sądowi w strukturze wymiaru sprawiedliwości⁹⁵. We Francji szeroki dostęp do Sądu Kasacyjnego stanowi ogólną zasadę prawa (*un principe général du droit*)⁹⁶. Jak stwierdził sam Sąd Kasacyjny w jednym z orzeczeń⁹⁷, dostęp do niego jest otwarty, o ile tylko podstawą kasacji jest naruszenie prawa i o ile przedmiotem zaskarżenia jest ostateczne orzeczenie wydane w ostatniej instancji⁹⁸. Kontrola kasacyjna od samego początku jej funkcjonowania była ograniczona wyłącznie do kwestii czysto prawnych

⁹¹ F. Aubry Girardin, [w:] *Commentaire...*, komentarz do art. 191, uw. 8, s. 3470.

⁹² J. Boré, L. Boré, *La cassation en matière civile*, Dalloz 2015, s. 68.

⁹³ Code de procédure civile (dalej: CPC).

⁹⁴ Por. także L. Vogel (red.), *Cours suprêmes: comment le filtrage des recours révèle le pouvoir des juges*, Paris 2005, s. 7–8; J. Boré, L. Boré, *La cassation...*, s. 67; S. Amrani Mekki, *L'accès aux cours suprêmes – rapport français*, SI 2019, nr 81, s. 172.

⁹⁵ L. Mayer, *L'accès à la Cour de cassation en matière civile: rapport français*, [w:] C. Chainais i in. (red.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes? Études de droit comparé sur la cassation en matière civile*, Bruylant 2021, s. 47.

⁹⁶ L. Mayer, *L'accès...*, s. 57.

⁹⁷ Civ. 1re, 4 mai 1971, nr 69–13185.

⁹⁸ Por. art. 604–605 CPC.

(*questions de pur droit*) i stanowiła przejaw pełnienia przez sąd kasacyjny funkcji dyscyplinującej względem orzeczeń innych sądów (*fonction pastorale ou disciplinaire*)⁹⁹.

Zawężenie kognicji Sądu Kasacyjnego do kontroli sfery prawnej zaskarżonego orzeczenia jest związane z historią kasacji we francuskim systemie wymiaru sprawiedliwości¹⁰⁰. Termin „kasacja” pojawił się w XVI w.¹⁰¹ Rozróżnienie między sferą prawa a sferą faktu wzięło się stąd, że kasacja określonego werdyktu była możliwa tylko wtedy, gdy w efekcie jego wydania doszło do naruszenia dekretu królewskiego, a zatem reguły prawa. Z kolei jeżeli przy rozstrzyganiu sporu dopuszczono się błędów w sferze faktów, nie oznaczało to zakwestionowania woli króla i nie mogło doprowadzić do kasacji rozstrzygnięcia¹⁰². Po rewolucji francuskiej mechanizm kasacji został utrzymany jako instrument mający na celu egzekwowanie przestrzegania litery prawa przez sędziów¹⁰³. W tym celu na mocy dekretu z 27 listopada – 1 grudnia 1790 r. utworzono Trybunał Kasacyjny (*Tribunal de cassation*)¹⁰⁴. Jak stanowił art. 3 dekretu, podstawy kasacyjne były ograniczone wyłącznie do jawnego naruszenia prawa. Początkowo rolą Trybunału Kasacyjnego nie było dbanie o jednolitość stosowania prawa, bowiem według obowiązującej wówczas koncepcji, sędzia miał być tylko ustami ustawy (*bouche de la loi*) i nie wolno mu było dokonywać wykładni prawa. Interpretacja prawa stanowiła wyłączną kompetencję władzy ustawodawczej (*Corps législatif*). Brak możliwości dokonywania wykładni przez sędziów skutkowało brakiem rozbieżności w orzecznictwie i brakiem konieczności jego ujednolicania¹⁰⁵. Rola Trybunału Kasacyjnego ograniczała się do uchylania („kasowania”) orzeczeń, które w sposób oczywisty naruszały prawo i przekazywania ich do ponownego rozpoznania sądowi *meriti*. Jak zauważa L. Mayer, z czasem, mniej więcej od 1799 r., Trybunał Kasacyjny zaczął orzekać kasatoryjnie także wtedy, gdy naruszenie prawa nie było oczywiste, co siłą rzeczą wynikało z procesu interpretacji prawa¹⁰⁶. W 1804 r. Trybunał Kasacyjny został przemianowany na Sąd Kasacyjny (*Cour de cassation*), a art. 4 kodeksu cywilnego oficjalnie przywrócił sądom kompetencję do interpretowania prawa. Od tej chwili misją Sądu Kasacyjnego jest stanie na straży jednolitej wykładni prawa w interesie publicznym, ale także prywatnym, ponieważ strony w szerokim

⁹⁹ A. Tunc, *La cour suprême idéale*, „Revue internationale de droit comparé” 1978, nr 1, s. 437; S. Amrani Mekki, *L'accès...*, s. 172.

¹⁰⁰ L. Boré, *Les cas d'ouverture à cassation en France: leur passé, leur présent et leur avenir*, [w:] C. Chainais i in. (red.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes? Études de droit comparé sur la cassation en matière civile*, Bruylant 2021 s. 107 i n.; E. Jeuland, *Towards a Reform of the French Court of Cassation?*, [w:] P. Bravo-Hurtado, C.H. van Rhee (red.), *Supreme Courts under Pressure*, Springer 2021, s. 19 i n.

¹⁰¹ F. Ferrand, *The French Court of Cassation: On the Threshold of a Quiet Revolution?*, [w:] C.H. van Rhee, Y. Fu (red.), *Supreme Courts in Transition in China and the West, Adjudication at the Service of Public Goals*, Springer 2017, s. 185; L. Mayer, *L'accès...*, s. 48.

¹⁰² L. Mayer, *L'accès...*, s. 48. Początkowo kasacją orzeczeń zajmowała się utworzona w 1578 r. Rada Stron (*Conseil des parties*) działająca przy Radzie Królewskiej (*Conseil du Roi*).

¹⁰³ L. Mayer, *L'accès...*, s. 48.

¹⁰⁴ J.L. Halpérin, *Le Tribunal de Cassation sous la Révolution (1790–1799)*, „Annales historiques de la Révolution française” 1986, nr 263, s. 99.

¹⁰⁵ L. Mayer, *L'accès...*, s. 48.

¹⁰⁶ Tamże, s. 48–49 i powołana tam literatura.

zakresie mogą liczyć na skontrolowanie prawidłowości rozstrzygnięcia w ich sprawie przez najwyższy sąd¹⁰⁷. W postępowaniu kasacyjnym strony muszą być zastępowane przez specjalnego pełnomocnika (*avocat aux Conseils*; art. 973 CPC), który w ok. 30% przypadków odradza wniesienie kasacji. Niemniej jednak ostatecznie to mandant decyduje, czy kasacja zostanie wniesiona¹⁰⁸. W razie potrzeby istnieje także możliwość uzyskania pomocy prawnej z urzędu w celu wniesienia kasacji.

Wobec braku „twardych” filtrów w dostępie do Sądu Kasacyjnego, prawo francuskie przewiduje rozwiązania, które umożliwiają mu sprawniejsze procedowanie spraw¹⁰⁹. W tym kontekście należy przede wszystkim zwrócić uwagę na art. 1014 CPC, który stanowi, że po złożeniu pism procesowych sąd w pomniejszonym składzie (*formation restreinte*) postanawia, że nie ma potrzeby wydawania orzeczenia, które podlegałoby szczególnemu uzasadnieniu (*décision spécialement motivée*), jeżeli kasacja jest niedopuszczalna lub jeżeli w sposób oczywisty nie może doprowadzić do wydania wyroku kasatoryjnego¹¹⁰. Ponadto każdy (inny) skład Sądu Kasacyjnego może postanowić, że nie będzie przedstawiał specjalnie uzasadnionego stanowiska co do podstawy lub podstaw kasacyjnych (*moyens*), które są niedopuszczalne lub takich, które w sposób oczywisty nie mogą doprowadzić do kasacji zaskarżonego orzeczenia.

Powyższe rozwiązanie zostało wprowadzone na mocy ustawy z 25 czerwca 2001 r.¹¹¹ i funkcjonowało pod nazwą „procedury nieprzyjmowania kasacji” (*procédure de non-admission des pourvois*)¹¹², a od wejścia w życie dekretu z 6 listopada 2014 r.¹¹³ jako „procedura odrzucenia kasacji bez szczególnego uzasadnienia” (*procédure de rejet non spécialement motivée*). W opisanym przypadku Sąd Kasacyjny w składzie trzech sędziów (*conseillers*) izby, do której kasacja została przydzielona, po zbadaniu sprawy może odrzucić kasację, wydając summaryczne orzeczenie, zaopatrzone bardzo zwięzłym uzasadnieniem¹¹⁴. Jak wskazano wyżej, Sąd Kasacyjny może także uznać niektóre podstawy kasacyjne za niedopuszczalne bez przytoczenia szczególnego uzasadnienia. Chociaż rozwiązania te nie mogą być uznane

¹⁰⁷ Tamże, s. 49.

¹⁰⁸ Tamże, s. 58.

¹⁰⁹ Por. F. Ferrand, *La juridiction judiciaire suprême en droit comparé: missions, filtrage, intensité du contrôle*, [w:] G. Drago, B. Fauvarque-Cosson, M. Goré (red.), *L'accès au juge de cassation*, „Société de législation comparée” 2015, s. 168.

¹¹⁰ Art. 1014 CPC stanowi: „Après le dépôt des mémoires, cette formation décide qu'il n'y a pas lieu de statuer par une décision spécialement motivée lorsque le pourvoi est irrecevable ou lorsqu'il n'est manifestement pas de nature à entraîner la cassation”. W poprzednim brzmieniu przepis wspominał o kasacji, która nie była oparta na „poważnej podstawie kasacyjnej” ([*pourvois*] *irrecevables* ou *non fondés sur un moyen sérieux de cassation*), co rodziło jednak wątpliwości interpretacyjne.

¹¹¹ La loi n° 2001-539 du 25 juin 2001. Ustanowiona tą ustawą procedura nieprzyjmowania kasacji (*procédure de non-admission des pourvois*) dotyczyła kasacji niedopuszczalnych lub nieopartych na poważanej podstawie kasacyjnej (*irrecevables* ou *non fondés sur un moyen sérieux de cassation*).

¹¹² C. Favre, *La procédure de non-admission des pourvois en cassation*, [w:] *Juge de cassation...*, s. 41 i n.

¹¹³ Le décret n° 2014-1338 du 6 novembre 2014.

¹¹⁴ Przykład: „Attendu que le moyen de cassation invoqué à l'encontre de la décision attaquée n'est manifestement pas de nature à entraîner la cassation; Qu'il n'y a donc pas lieu de statuer par une décision spécialement motivée”. Zob. także L. Mayer, *L'accès...*, s. 60.

za filtr *sensu stricto*, pozwalają Sądowi Kasacyjnemu sprawniej procedować sprawy. Przykładowo w 2019 r. 26% kasacji zostało odrzuconych „bez specjalnego uzasadnienia”¹¹⁵.

Niezależnie od powyższego prawo francuskie przewiduje możliwość nałożenia grzywny w wysokości nieprzekraczającej 10 000 euro na skarżącego, którego kasacja została oddalona lub nie została przyjęta – w razie uznania, że jej wniesienie stanowiło nadużycie praw procesowych. Ponadto w tych samych granicach, skarżący może zostać zobowiązany do zapłaty odszkodowania na rzecz przeciwnika procesowego (por. art. 628 CPC).

5. Belgia

Belgijskim sądem najwyższym jest Sąd Kasacyjny (nid. *Hof van Cassatie*; franc. *Cour de Cassation*). Sąd ten był wzorowany na francuskim Sądzie Kasacyjnym, a jego funkcje i zakres kognicji w dalszym ciągu wykazują wiele podobieństw do francuskiego odpowiednika¹¹⁶. Sąd Kasacyjny rozpoznaje kasacje (*pourvoi en cassation*) od orzeczeń prawomocnych wydanych w ostatniej instancji, oparte wyłącznie na naruszeniu prawa¹¹⁷. Sąd ten jest sądem prawa, a jego misją jest dążenie do zapewnienia jednolitej interpretacji prawa w całym Królestwie Belgii i przyczynianie się do rozwoju prawa¹¹⁸. Sąd Kasacyjny ocenia jedynie prawidłowość wykładni dokonanej przez sąd ostatniej instancji i prawidłowość zastosowania prawa w zaskarżonym orzeczeniu, nie bada stanu faktycznego i nie orzeka reformatoryjnie. Źródłem tak ukształtowanej kognicji jest art. 147 konstytucji belgijskiej, który wprost stanowi, że „sąd kasacyjny nie bada istoty sprawy”¹¹⁹. Postępowanie kasacyjne nie stanowi postępowania przed sądem trzeciej instancji, ponieważ – jak wskazuje się w doktrynie belgijskiej – Sąd Kasacyjny nie może zakwestionować oceny faktów dokonanej przez sąd *meriti*, wobec czego sąd ten nie stosuje prawa do ustalonego stanu faktycznego, a jedynie kontroluje prawidłowość dokonanej przez sąd *meriti* subsumcji faktów pod określone przepisy prawa¹²⁰. Chociaż orzeczenie Sądu Kasacyjnego formalnie wiąże tylko w sprawie, w której zostało wydane¹²¹, mocą swojego autorytetu oddziałuje na orzecznictwo innych sądów, zwłaszcza jeżeli dochodzi do ukształtowania się linii orzeczniczej¹²². W 2017 r. zniesiono „podwójną kasację”, w ramach której dopiero drugie orzeczenie Sądu Kasacyjnego wydane na tych

¹¹⁵ S. Guinchard, F. Ferrand, C. Chainais, *Procédure civile*, Dalloz 2019, s. 680–681.

¹¹⁶ C. Storck, *La Cour de cassation de Belgique*, s. 9 i n.

¹¹⁷ Art. 608 Code judiciaire.

¹¹⁸ Zob. art. 612 Code judiciaire. Zob. także I. Verougstraete, *Juge de cassation*, [w:] *Imperat lex. Liber amicorum Pierre Marchal*, Brussel 2003, s. 4 i n.

¹¹⁹ Zgodnie z art. 147 belgijskiej konstytucji, „Il y a, pour toute la Belgique, une Cour de Cassation. Cette Cour ne connaît pas du fond des affaires”.

¹²⁰ F. Georges, G. de Leval, *Droit judiciaire. Institutions judiciaires*, t. 1, 2019, s. 263–264; C. Storck, *La Cour...*, s. 25.

¹²¹ Por. art. 6 Code judiciaire belge i art. 1110 zd. trzecie Code judiciaire w brzmieniu z 2017 r.

¹²² D. Mougenot, J.-F. van Drooghenbroeck, *L'étendue et la portée de la cassation en droit belge*, [w:] C. Chainais i in. (red.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes?*, Bruylant 2021, s. 347–348.

samych podstawach w tej samej sprawie było wiążące dla sądu, którego orzeczenie zostało poddane kontroli kasacyjnej¹²³.

Belgijski Sąd Kasacyjny nie dokonuje selekcji spraw i rozpoznaje wszystkie kasacje, które zostały prawidłowo wniesione od orzeczenia sądu ostatniej instancji, bez względu na wartość przedmiotu zaskarżenia i bez względu na przedmiot sprawy¹²⁴. To liberalne podejście wynika z przekonania, że pomimo szczególnej roli Sądu Kasacyjnego w systemie belgijskiego wymiaru sprawiedliwości, jego sędzia – podobnie jak każdy inny sędzia – nie może wybierać spraw, lecz musi rozpatrzyć wszystkie sprawy, które do niego wpływają¹²⁵. Jak powszechnie zauważa się w doktrynie, pozasądowym filtrem w dostępie do belgijskiego Sądu Kasacyjnego w sprawach cywilnych jest bezwzględne zastępstwo procesowe przez adwokata działającego przy Sądzie Kasacyjnym (nid. *Advocaat bij het Hof van Cassatie*; franc. *avocat à la Cour de cassation*)¹²⁶. Zgodnie z art. 1080 belgijskiego *Code Judiciaire*, pod rygorem nieważności (franc. *à peine de nullité*) oryginał kasacji i jej odpis muszą być podpisane przez takiego adwokata oraz zawierać podstawy i uzasadnienie ze wskazaniem naruszonych przepisów prawa. Pozbawienie stron zdolności postulacyjnej do wnoszenia kasacji ma je zniechęcić do wszczynania nieprzemyślanych postępowań.

W doktrynie belgijskiej podkreśla się, że adwokaci działający przy Sądzie Kasacyjnym odgrywają istotną rolę w procesie „filtrowania” kasacji, a przyznanie im monopolu w zakresie prowadzenia spraw przed Sądem Kasacyjnym jest ważnym elementem przyczyniającym się do sprawnego funkcjonowaniu tego sądu oraz właściwego wypełnienia przez niego misji rozwoju prawa i ujednolicania jego wykładni¹²⁷. Po części jest to związane z profilem zawodowym tych pełnomocników, który jest całkowicie odmienny od zadań pełnomocników reprezentujących strony przed sądami pierwszej i drugiej instancji. Jak wspomniano wyżej, konstytucja belgijska zabrania Sądowi Kasacyjnemu badania istoty sporu i stanu faktycznego sprawy. Oznacza to, że prawidłowe sporządzenie kasacji wiąże się z koniecznością odróżnienia sfery prawa od sfery faktów, co – jak podkreśla doktryna belgijska – wymaga nie tylko profesjonalnego przygotowania pełnomocników, ale także stałego doskonalenia techniki kasacyjnej i doskonałej znajomości orzecznictwa Sądu Kasacyjnego¹²⁸.

Liczba adwokatów wykonujących czynności przy Sądzie Kasacyjnym jest ustalana przez króla po zasięgnięciu opinii Sądu Kasacyjnego¹²⁹. Odnosi pełnomocnicy są nie tylko adwo-

¹²³ Por. art. 1082 *Code judiciaire belge*.

¹²⁴ Por. art. 609 pkt 1 *Code judiciaire belge*.

¹²⁵ C. Storck, *La Cour...*, s. 13; J. de Codt, *Cour de cassation de Belgique*, [w:] *Le filtrage des recours devant les cours suprêmes*, s. 110, https://www.ahjucaf.org/sites/default/files/inline-files/ahjucaf_le_filtrage_des_recours_devant_les_cours_supremes2.pdf.

¹²⁶ Zob. art. 478 i n. *Code judiciaire belge*. Zob. np. A.-L. Fettweis, *L'accès à la Cour de cassation de Belgique en matière civile*, [w:] *Quel avenir...*, s. 37 i n.; F. Georges, G. de Leval, *Droit...*, s. 269.

¹²⁷ J. de Codt, *Cour de cassation de Belgique*, [w:] *Le filtrage...*, s. 109–110; F. Georges, G. de Leval, *Droit...*, s. 269; A.-L. Fettweis, *L'accès...*, s. 38.

¹²⁸ A.-L. Fettweis, *L'accès...*, s. 38–40.

¹²⁹ Art. 478 *Code judiciaire*.

katami, ale także urzędnikami (*officiers ministériels*) mianowanymi przez króla spośród listy trzech kandydatów przedstawionych przez specjalną komisję nominacyjną¹³⁰. Ich łączna liczba z reguły nie przekracza 20 (obecnie wynosi 19). Aby zgłosić swoją kandydaturę adwokat musi być członkiem izby adwokackiej przez co najmniej 10 lat i zdać specjalny egzamin organizowany przez Izbę Adwokacką działającą przy Sądzie Kasacyjnym.

Udział wskazanych pełnomocników w procesie selekcji spraw przejawia się w tym, że z wyjątkiem nagłych przypadków, adwokat działający przy Sądzie Kasacyjnym nie wnosi kasacji bez uprzedniego przedstawienia stronie szczegółowej opinii na piśmie co do dopuszczalności kasacji i szans jej powodzenia. Adwokat stanowczo odradza stronie wniesienie kasacji, która nie ma szans powodzenia lub ma niewielkie szanse powodzenia. Po uzyskaniu takiej opinii ok. 65% skarżących postanawia odstąpić od wniesienia kasacji¹³¹. W razie uzyskania negatywnej opinii, strona może zwrócić się do innego adwokata działającego przy Sądzie Kasacyjnym o drugą opinię. Niezależnie od tej możliwości, jeżeli pomimo negatywnej opinii pierwszego adwokata, strona nalega na wniesienie kasacji, adwokat zaznacza, że kasacja jest wnoszona na żądanie strony (*sur réquisition*), co stanowi swego rodzaju komunikat dla Sądu Kasacyjnego. Możliwe jest także przedłożenie adwokatowi gotowego projektu kasacji do podpisania (*sur projet et réquisition*)¹³².

Z dostępem do Sądu Kasacyjnego wiąże się także kwestia kosztów¹³³. Honorarium adwokata działającego przed Sądem Kasacyjnym nie jest oparte na ściśle określonych stawkach. Każdy adwokat ustala je samodzielnie, zgodnie z zasadami sprawiedliwości i umiaru (*justesse et modération*). Opłata za opinię dotyczącą dopuszczalności oraz szansa powodzenia kasacji wynosi średnio ok. 3000 euro bez VAT (21%)¹³⁴. Adwokat może odmówić zajęcia się sprawą, jeżeli mandant nie uiszcza zaliczki na poczet kosztów i wynagrodzenia. Jeśli postępowanie będzie kontynuowane, oznacza to konieczność ponownego uiszczenia opłaty w podobnej wysokości. Korzystny wynik postępowania kasacyjnego, mający wpływ na dalszy bieg postępowania, wiąże się z dodatkowymi honorariami. Zależnie od rodzaju sprawy, kwota kosztów i honorarium może się różnić. Wysokość honorarium może być przedmiotem wcześniejszych ustaleń między stroną a adwokatem. Niezależnie od tego, strona powinna uwzględnić, że zainicjowanie postępowania kasacyjnego będzie wiązało się także z innymi kosztami. Tytułem przykładu, kasacja jest doręczana stronie przeciwnej przez komornika sądowego. Koszty takiego doręczenia (*signification*) zależą od różnych czynników, m.in. liczby osób, którym należy dokonać doręczenia i kosztów podróży komornika, i są ustalane przez przeciwnika procesowego w kwocie ok. 600 euro¹³⁵.

¹³⁰ Zob. szerzej art. 478–478bis Code judiciaire.

¹³¹ A.-L. Fettweis, *L'accès...*, s. 42.

¹³² <https://advocass.be/fr/> [dostęp: 5.12.2025 r.].

¹³³ A.-L. Fettweis, *L'accès...*, s. 25 i n.

¹³⁴ <https://advocass.be/fr/> [dostęp: 5.12.2025 r.].

¹³⁵ Tamże.

Jeżeli strona nie ma środków na pokrycie kosztów i honorariów adwokata przed Sądem Kasacyjnym, może złożyć do Biura Pomocy Prawnej Sądu Kasacyjnego wniosek o pomoc prawną (*requête en assistance judiciaire*). Wniosek zostanie rozpatrzony negatywnie, jeżeli nie stwierdzi się braku środków finansowych strony, a także, gdy adwokat działający przy Sądzie Kasacyjnym, wyznaczony z urzędu (*avocat pro Deo*), wyda opinię negatywną.

Na przestrzeni ostatnich lat ustawodawca belgijski wprowadził dodatkowe środki, które zmierzają do ograniczenia liczby spraw rozpatrywanych przez Sąd Kasacyjny. W 2014 r. wprowadzono możliwość rozpoznawania prostych spraw przez skład trzech sędziów, zamiast pięciu sędziów¹³⁶. Jeżeli rozstrzygnięcie kasacji wydaje się oczywiste lub nie wymaga podjęcia orzeczenia w interesie jednolitości orzecznictwa lub rozwoju prawa, pierwszy przewodniczący lub przewodniczący izby może, na wniosek sędziego i po zasięgnięciu opinii prokuratora generalnego działającego przy Sądzie Kasacyjnym¹³⁷, przekazać sprawę do rozpoznania przez izbę w składzie trzech sędziów¹³⁸. Izba w takim ograniczonym składzie (*chambre restreinte*) musi orzec w sprawie kasacji jednomyślnie. W przypadku braku jedno-myślności lub na wniosek jednego z sędziów wchodzących w jej skład, izba musi przekazać sprawę do rozpatrzenia izbie w pełnym składzie pięciu sędziów.

6. Włochy

We Włoszech sądem najwyższym jest Sąd Kasacyjny (*Corte suprema di cassazione*; potocznie także „*la Cassazione*”), który stoi na czele sądownictwa powszechnego. W ujęciu historycznym włoski Sąd Kasacyjny był wzorowany na modelu francuskim¹³⁹. Wśród głównych funkcji powierzonych mu przez ustawę zasadniczą o sądownictwie z dnia 30 stycznia 1941 r. nr 12 znajduje się zapewnienie ścisłego przestrzegania i jednolitej interpretacji prawa oraz jednolici prawa krajowego, poszanowanie granic kompetencji różnych jurysdykcji, rozstrzyganie konfliktów kompetencyjnych i wypełnianie innych zadań powierzonych prawem (art. 65)¹⁴⁰. W nauce włoskiej mówi się w tym kontekście o roli Sądu Kasacyjnego jako strażnika jednolitości prawa (wł. *nomofilachia*)¹⁴¹. W tym sensie jego orzeczenia stanowią wytyczne dla

¹³⁶ Por. art. 128 Code judiciaire belge.

¹³⁷ Por. art. 142 Code judiciaire belge.

¹³⁸ Art. 1105bis Code judiciaire belge.

¹³⁹ Na temat historii włoskiego Sądu Kasacyjnego zob. szerzej P. Calamandrei, *La cassazione civile* (*La cassazione civile, Storia e legislazioni*), Milano 1920. Zob. także np. B. Sassani, *L'accès au juge de cassation en droit italien*, [w:] *Quel avenir pour les juridictions suprêmes? Études de droit comparé sur la cassation en matière civile*, Bruylant 2021, s. 61–62.

¹⁴⁰ *Testo Unico sull'Ordinamento Giudiziario*, „Regio Decreto” nr 12 z 30.01.1941 r.

¹⁴¹ M. Trauffo, *La Corte di Cassazione tra legittimità e merito*, „Il Foro Italiano” 1988, nr 5, s. 237 i n.; S. Chiarloni, *Fundamental tasks of the Corte di Cassazione, heterogeneous objectives arisen from the constitutional right to appeal and recent reforms*, [w:] M. Ortells Ramos (red.), *Los recursos ante los Tribunales Supremos en Europa. Appeals to Supreme Courts in Europe*, Madrid 2008, s. 78.

pozostałych sądów, które przy podejmowaniu własnych rozstrzygnięć kierują się judykaturą *Corte di Cassazione*. Przy Sądzie Kasacyjnym działa biuro pod nazwą *Ufficio del Massimario*, którego zadaniem jest wyodrębnianie zasad prawa (*principi di diritto*) sformułowanych przez Sąd Kasacyjny. Funkcja „nomofilaktyczna” znajduje wyraz także w art. 363 wł. k.p.c., według którego w przypadku, gdy strony nie wniosły kasacji w terminie lub z niej zrezygnowały, lub gdy orzeczenie nie podlega zaskarżeniu do Sądu Kasacyjnego i nie może być zaskarżone w inny sposób, prokurator generalny przy Sądzie Kasacyjnym (*il Procuratore generale presso la Corte di cassazione*) może zwrócić się do niego o ogłoszenie w interesie prawa zasady prawnej (*il principio di diritto*), której powinien był przestrzegać sędzia orzekający w sprawie. Wniosek prokuratora generalnego, zawierający zwięzłe przedstawienie stanu faktycznego i podstawy prawnej wniosku, kierowany jest do pierwszego prezesa Sądu Kasacyjnego, który może zarządzić, aby sąd wydał orzeczenie w składzie pełnym, jeżeli uzna, że odnośna kwestia ma szczególne znaczenie. Zasada prawa może zostać ogłoszona również przez sąd z urzędu, jeżeli uzna, że rozstrzygana kwestia ma szczególne znaczenie, a kasacja (*ricorso per cassazione*)¹⁴² wniesiona przez stronę została uznana za niedopuszczalną.

Przeszkodą we właściwym wypełnianiu wskazanej wyżej funkcji „nomofilaktycznej” jest wynikająca z art. 111 ust. 7 włoskiej konstytucji z 1948 r. norma przyznająca prawo zaskarżenia do Sądu Kasacyjnego każdego wyroku wydanego z naruszeniem prawa, jeżeli doprowadziło to do naruszenia wolności osobistej jednostki¹⁴³. Tak ujęte prawo dostępu do Sądu Kasacyjnego jest związane z treścią art. 3 włoskiej konstytucji, który gwarantuje równe traktowanie wszystkich obywateli¹⁴⁴. W świetle obecnie przyjętych rozwiązań ustrojowych postulowana w art. 65 ustawy zasadniczej o sądownictwie z dnia 30 stycznia 1941 r. funkcja publiczna Sądu Kasacyjnego stoi zatem w konflikcie z prymatem interesu prywatnego stron gwarantowanego we włoskiej konstytucji¹⁴⁵. Z tego względu Sąd Kasacyjny od wielu dekad pełni raczej funkcję sądu trzeciej instancji, aniżeli organu stojącego na straży jednolitej wykładni prawa, mimo że w sensie ścisłym nie chodzi o postępowanie przed sądem trzeciej

¹⁴² W drodze kasacji (*ricorso per cassazione*) mogą zostać zaskarżone wyroki wydane w postępowaniu apelacyjnym lub w postępowaniu jednoinstancyjnym: 1) z przyczyn dotyczących jurysdykcji krajowej; 2) z powodu naruszenia przepisów dotyczących właściwości; 3) z powodu naruszenia lub błędnego zastosowania przepisów prawa oraz krajowych układów zbiorowych pracy; 4) z powodu nieważności wyroku lub nieważności postępowania; 5) z powodu pominięcia faktu mającego decydujące znaczenie dla wyroku, który był przedmiotem dyskusji między stronami (art. 360 wł. k.p.c.).

¹⁴³ S. Chiarloni, *La garanzia costituzionale dell'accesso in cassazione*, [w:] G. Alpa, V. Cargone (red.), *Giurisdizioni di legittimà e regole di accesso*, Bologna 2011, s. 91; B. Sassani, *L'accesso...*, s. 71–72. Zob. art. 111 ust. 7 zdanie pierwsze włoskiej konstytucji, który stanowi: „*Contro le sentenze e contro i provvedimenti sulla libertà personale, pronunciati dagli organi giurisdizionali ordinari o speciali, è sempre ammesso ricorso in Cassazione per violazione di legge*”. Zob. https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/Costituzione_della_Repubblica_italiana.pdf.

¹⁴⁴ F. Ferraris, *Finding a cure or simply relieving symptoms? The case of the Italian Supreme Court*, [w:] P. Bravo-Hurtado, C. van Rhee (red.), *Supreme courts under pressure*, Springer 2021, s. 37; S. Chiarloni, *Fundamental...*, s. 78.

¹⁴⁵ Por. S. Chiarloni, *Fundamental...*, s. 79; F. Ferraris, *Finding...*, s. 38.

instancji¹⁴⁶. Źródłem tych trudności jest także to, że wraz ze zwiększającym się wpływem spraw, zwiększała się także liczba sędziów Sądu Kasacyjnego (ok. 350), co nie sprzyja jednolitości orzecznictwa (*tot capita tot sententiae*)¹⁴⁷.

W doktrynie włoskiej dość powszechne jest przekonanie, że ze względu na treść, zakres i rozszerzającą wykładnię¹⁴⁸ przytoczonego wyżej art. 111 ust. 7 włoskiej konstytucji, nie jest możliwe wprowadzenie rozwiązań, które ustanawiałyby skuteczny filtr w dostępie do Sądu Kasacyjnego, takich jak np. poddanie kasacji kryterium minimalnej wartości przedmiotu zaskarżenia lub uzależnienie jej przyjęcia od występowania w sprawie istotnego zagadnienia prawnego¹⁴⁹. Wprowadzenie takich rozwiązań mogłoby zostać uznane za niekonstytucyjne¹⁵⁰.

Na przestrzeni ostatnich lat zostały jednak podjęte inicjatywy ustawodawcze zmierzające do ograniczenia liczby spraw rozpoznawanych przez Sąd Kasacyjny bądź do ich sprawniejszego załatwiania¹⁵¹. W pierwszej kolejności należy wspomnieć o dodanym w 2009 r. art. 360 bis wł. k.p.c.¹⁵² (*Codice di procedura civile*), zgodnie z którym kasacja jest niedopuszczalna:

1. jeżeli zaskarżone orzeczenie rozstrzygnęło kwestie prawne zgodnie z orzecznictwem Sądu Kasacyjnego, a analiza motywów (podstaw) kasacji nie dostarcza argumentów, które uzasadniałyby potrzebę potwierdzenia lub zmiany tego kierunku orzecznictwa;
2. jeżeli zarzut dotyczący naruszenia zasad rzetelnego postępowania jest oczywiście bezzasadny¹⁵³.

Wskazany przepis budzi wątpliwości interpretacyjne¹⁵⁴. Nie jest jasne, czy do stwierdzenia zgodności z orzecznictwem Sądu Kasacyjnego wystarcza zgodność z jednym orzeczeniem Sądu Kasacyjnego, zgodność z orzeczeniem wydanym przez Sąd Kasacyjny w powiększonym składzie, czy też zgodność z ukształtowaną linią orzecniczą Sądu Kasacyjnego¹⁵⁵.

¹⁴⁶ E. Boghetich, *La cour de cassation d'Italie*, [w:] *Le jugement au fond en matière civile par les cours suprêmes*, Paris 2022, s. 71; F. Ferraris, *Finding...*, s. 39; B. Sassani, *L'accès...*, s. 62–63 i 65. Por. także E. Silvestri, *The Italian Supreme Court of Cassation: Of Misnomers and Unaccomplished Missions*, [w:] C.H. van Rhee, Y. Fu (red.), *Supreme Courts in Transition in China and the West. Adjudication at the Service of Public Goals*, Springer 2017, s. 239.

¹⁴⁷ A. Galic, *A civil law perspective on the Supreme Court and its functions*, „*Studia Iuridica*” 2019, nr 81, s. 52–53; M. Taruffo, *Il vertice ambiguo. Saggi sulla Cassazione civile*, Bologna 1991, s. 103; S. Chiarloni, *Fundamental...*, s. 78–79, który przyrównuje orzecznictwo Corte di Cassazione do supermarketu, w którym strona zawsze może znaleźć korzystne orzeczenie, na które może się powołać. Zob. także G. Moneta, *La cassazione civile e i suoi contrasti di giurisprudenza del 1990. Contr e impresa*, Padova 1992, s. 1245 i n.

¹⁴⁸ W ten sposób otworzono drogę do wnoszenia tzw. *ricorso straordinario* – zob. szerzej M.A. Lupoi, *Civil...*, s. 150.

¹⁴⁹ F. Ferraris, *Finding...*, s. 38–39; S. Chiarloni, *Fundamental...*, s. 79.

¹⁵⁰ M.A. Lupoi, *Civil Procedure in Italy*, Wolters Kluwer 2014, s. 150–151.

¹⁵¹ W tym kontekście wskazuje się także na nowelizację wł. kodeksu postępowania cywilnego z 2012 r., na mocy której zmieniono treść art. 360 wł. k.p.c. poprzez wyłączenie możliwości oparcia kasacji wyłącznie na zarzucie błędnego lub niewystraszającego uzasadnienia zaskarżonego wyroku. Zob. np. E. Boghetich, *La cour...*, s. 72.

¹⁵² Przepis dodany ustawą nr 69 z 18 czerwca 2009 r., <https://www.altalex.com/documents/news/2012/10/11/collegato-competitivita-in-gazzetta-la-riforma-del-processo-civile> [dostęp: 5.12.2025 r.].

¹⁵³ Zob. szerzej M. Fornaciari, *L'inammissibilità del ricorso per cassazione ex art. 360 bis c.p.c.*, „*Rivista trimestrale di diritto e procedura civile*” 2013, nr 2, s. 645 i n.

¹⁵⁴ E. Silvestri, *The Italian Supreme Court of Cassation: Of Misnomers and Unaccomplished Missions*, [w:] C.H. van Rhee, Y. Fu (red.), *Supreme Courts in Transition in China and the West. Adjudication at the Service of Public Goals*, Springer 2017, s. 236–237.

¹⁵⁵ Por. M. Giorgetti, *L'irricevibilità du pourvoi en cassation et le filtre prévu par l'article 360-bis du Code de procédure civile*, [w:] *Quel avenir...*, s. 93; B. Sassani, *L'accès...*, s. 68. W postanowieniu nr 4366 z dnia 22 lutego

Ponadto ze względu na sposób sformułowania art. 360bis wł. k.p.c. zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie samego Sądu Kasacyjnego wystąpiły wątpliwości, czy w przepisie tym chodzi o podstawy dopuszczalności, czy też raczej oczywistej bezzasadności kasacji¹⁵⁶. W ocenie komentatorów wprowadzenie tego przepisu nie spowodowało znaczącego spadku liczby spraw wpływających do Sądu Kasacyjnego¹⁵⁷.

W doktrynie włoskiej podnosi się, że kontrola wpływu spraw do włoskiego Sądu Najwyższego w znacznej mierze odbywa się poprzez ocenę różnych braków i niedociągnięć kasacji¹⁵⁸. Kasacja musi bowiem spełniać szereg wymagań formalnych, w tym zostać sporządzona przez adwokata mającego specjalne uprawnienia do występowania przed Sądem Kasacyjnym (*avvocato cassazionista; procura speciale*)¹⁵⁹. Włoski Sąd Kasacyjny tradycyjnie prezentuje restryktywne (formalistyczne) podejście do oceny kasacji pod względem formalnym¹⁶⁰.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę na rozwiązanie przyjęte w art. 380 bis wł. k.p.c., w którym przewidziano postępowanie przyspieszone w celu rozpatrzenia kasacji niedopuszczalnych (wł. *inammissibilità*)¹⁶¹, niepodlegających rozpatrzeniu (wł. *improcedibilità*)¹⁶² lub oczywiście bezzasadnych. Jeżeli termin wydania orzeczenia w takiej sprawie nie został jeszcze wyznaczony, przewodniczący sekcji lub wyznaczony przez niego sędzia może sformułować zwięzłą propozycję rozstrzygnięcia sprawy. Propozycja ta jest przekazywana pełnomocnikom stron. W ciągu 40 dni od powiadomienia strona skarżąca może, za pośrednictwem wniosku podpisanego przez pełnomocnika, zwrócić się o wydanie orzeczenia. W przeciwnym razie skarga zostanie uznana za cofniętą. Jeżeli strona wnosi o wydanie orzeczenia, a jej kasacja zostanie rozstrzygnięta zgodnie z zakomunikowanym stronie projektem, strona zostanie obciążona dodatkowymi kosztami zależnymi od wartości przedmiotu zaskarżenia (*contributo unificato*; odesłanie do art. 96 akapit trzeci i czwarty wł. k.p.c.).

Ustawą z 2022 r. wprowadzono z kolei art. 363 bis wł. k.p.c., który umożliwia sądowi rozpoznającemu sprawę w toku instancji (*il giudice di merito*) wydanie postanowienia

2018 r. Sąd Kasacyjny sformułował następującą zasadę prawną: „nawet jeden precedens, jeśli jest jednoznaczny, jasny i możliwy do zaakceptowania, stanowi reprezentacyjny przykład orzecznictwa Sądu Kasacyjnego, do której mógł zastosować się sąd w zaskarżonym kasacją orzeczeniu. W przypadku braku zawarcia w kasacji uzasadnionej krytyki co do odnośnego stanowiska Sądu Kasacyjnego, kasacja powinna zostać uznana za niedopuszczalną zgodnie z art. 360 bis pkt 1 wł. k.p.c.”.

¹⁵⁶ Por. F.P. Luiso, *Diritto processuale civile*, Milano 2011, t. 2, s. 340 i n.; M. Giorgetti, *L'irricevibilità...*, s. 94; C. Punzi, *Il processo civile. Sistema e problematiche*, Torino 2010, t. 2, s. 502.

¹⁵⁷ M. Giorgetti, *L'irricevibilità...*, s. 101; F. Ferraris, *Finding...*, s. 43–44.

¹⁵⁸ B. Sassani, *Le „syndrome du siège” et la solution du formalisme: une réponse italienne au problème de la surcharge de la Cour de cassation*, [w:] *Quel avenir pour les juridictions suprêmes? Études de droit comparé sur la cassation en matière civile*, s. 232. Niemniej jednak należy zauważyć, że zgodnie z art. 363 ust. 3 wł. k.p.c., Sąd Kasacyjny może z urzędu ogłosić zasadę prawną (*il principio di diritto*), gdy kasacja wniesiona przez stronę zostanie uznana za niedopuszczalną, a Sąd uzna, że rozstrzygana kwestia ma szczególne znaczenie. Orzeczenie Sądu nie ma wpływu na orzeczenie sądu merytorycznego.

¹⁵⁹ Zob. szerzej M.A. Lupoi, *Civil...*, s. 154–155.

¹⁶⁰ B. Sassani, *Le syndrome...*, s. 237–238.

¹⁶¹ Niedopuszczalność kasacji może wynikać np. z uchybienia terminu, braku oparcia kasacji na przytoczonych wyżej w tekście podstawach (zob. art. 360 wł. k.p.c.).

¹⁶² Chodzi o niemożność zbadania zasadności kasacji ze względu na braki formalne.

o przekazaniu sprawy do Sądu Kasacyjnego w celu rozstrzygnięcia kwestii prawnej, jeżeli spełnione są następujące warunki:

1. kwestia ta jest niezbędna do rozstrzygnięcia sprawy, choćby częściowego, i nie została jeszcze rozstrzygnięta przez Sąd Kasacyjny;
2. kwestia ta stwarza poważne trudności interpretacyjne;
3. kwestia ta może pojawić się w wielu sprawach sądowych.

Postanowienie o przekazaniu sprawy do rozstrzygnięcia prejudycjalnego podlega uzasadnieniu, a w odniesieniu do warunku określonego w pkt 2) zawiera szczegółowe wskazanie różnych możliwych interpretacji. Jest ono niezwłocznie przekazywane do Sądu Kasacyjnego i doręczane stronom. Postępowanie zostaje zawieszone od dnia złożenia postanowienia, z wyjątkiem wykonania pilnych czynności i czynności dowodowych, które nie są uzależnione od rozstrzygnięcia kwestii będącej przedmiotem odesłania prejudycjalnego (*rinvio pregiudiziale*). Pierwszy przewodniczący, po otrzymaniu wniosku o wydanie orzeczenia w tym trybie, w ciągu 90 dni przekazuje sprawę do rozpatrzenia przez izby połączone lub izbę zwykłą w celu sformułowania zasady prawa lub wydaje orzeczenie o niedopuszczalności sprawy z powodu braku jednego lub kilku warunków, o których mowa wyżej. Zasada prawna (*il principio di diritto*) sformułowana przez Sąd Kasacyjny jest wiążąca w postępowaniu, w ramach którego została podniesiona sporna kwestia, a po jego zakończeniu również w nowym postępowaniu, w którym ta sama kwestia będzie sporna między tymi samymi stronami.

III. Prawnoporównawcza analiza przydziału spraw

1. Niemcy

Federalny Trybunał Sprawiedliwości dzieli się na senaty cywilne i karne, których liczbę określa federalny minister sprawiedliwości. Obecnie istnieje trzynaście senatów cywilnych i sześć senatów karnych. Oprócz senatów cywilnych i karnych w Federalnym Trybunale Sprawiedliwości utworzono osiem senatów specjalnych (*Spezialsenate*), a mianowicie senaty ds. rolnictwa, adwokatów, notariuszy, rzeczników patentowych, biegłych rewidentów, doradców podatkowych i pełnomocników podatkowych, senat ds. karteli oraz senat ds. sędziów (*das Dienstgericht des Bundes*), który jako senat specjalny Federalnego Trybunału Sprawiedliwości w Karlsruhe rozstrzyga o kwestiach dyscyplinarnych i służbowych dotyczących sędziów federalnych i członków Federalnej Izby Obrachunkowej. Ponadto istnieją dwa wielkie senaty (*Große Senate*) – jeden ds. cywilnych i jeden ds. karnych – które wspólnie tworzą Połączone Wielkie Senaty (*Vereinigten Großen Senate*). Wielkie Senaty są specjalnymi organami orzekającymi przy najwyższych sądach federalnych (por. art. 95 Ustawy Zasadniczej – GG), które zostały utworzone w celu zapewnienia jednolitości orzecznictwa poszczególnych sądów federalnych. W Republice Federalnej Niemiec działa bowiem pięć najwyższych sądów federalnych: Federalny Trybunał Sprawiedliwości w Karlsruhe, Federalny Sąd Administracyjny (*Bundesverwaltungsgericht; BVerwG*) w Lipsku, Federalny Trybunał Finansowy (*Bundesfinanzhof*) w Monachium, Federalny Sąd Pracy (*Bundesarbeitsgericht, BAG*) w Erfurcie oraz Federalny Sąd ds. Ubezpieczeń społecznych (*Bundessozialgericht, BSG*) w Kassel.

Mimo że najwyższe sądy federalne są niezależne od siebie pod względem organizacyjnym i kadrowym, a ich zakresy kompetencyjne są od siebie wyraźnie oddzielone, może się zdarzyć, że dana kwestia prawna będzie rozstrzygana przez dwa lub więcej federalnych sądów najwyższych. Aby zapewnić jednolitość orzecznictwa, istnieje połączony senat najwyższych sądów federalnych. Podejmuje on rozstrzygnięcia, gdy senat jednego z najwyższych sądów federalnych chce odstąpić od orzeczenia senatu innego najwyższego sądu federalnego w danej kwestii prawnej.

W sprawach cywilnych podział kompetencji pomiędzy senatami BGH tradycyjnie opiera się na zasadzie jak największej specjalizacji tematycznej. O przydziale sędziów do poszczególnych senatów oraz o podziale zadań sędziowskich między senaty decyduje Prezydium

Federalnego Trybunału Sprawiedliwości. Jest to gremium składające się z prezesa i dziesięciorga sędziów wybranych przez grono sędziów. Przed rozpoczęciem każdego roku orzeczniczego (*Geschäftsjahr*) ustala ono plan podziału spraw na cały rok. Plan ten może zostać zmieniony w trakcie roku odpowiednią uchwałą Prezydium, jeżeli wymagają tego zmiany merytoryczne lub personalne. Senat liczy od sześciu do ośmiu sędziów (oprócz przewodniczącego), a wydaje orzeczenia zasadniczo w składzie pięcioosobowym. Składy orzekające są ustalane w sposób abstrakcyjny na podstawie wewnętrznego planu podziału zadań, uchwalonego przez wszystkich członków danego senatu.

Podział tematyczny zadań pomiędzy poszczególnymi senatami cywilnymi jest niezwykle detaliczny. Począwszy od 2009 r., Federalny Trybunał Sprawiedliwości udostępnia na swojej stronie internetowej pełne teksty planów podziału zadań oraz uchwał dotyczących podziału zadań podjętych w ciągu danego roku orzeczniczego¹⁶³. W ujęciu bardziej ogólnym:

- **pierwszy senat cywilny** zajmuje się prawem autorskim, prawem własności przemysłowej, prawem spedycyjnym, frachtowym i maklerskim;
- **drugi senat cywilny** – prawem spółek i prawem stowarzyszeń;
- **trzeci senat cywilny** – sprawami z zakresu odpowiedzialności państwa, odpowiedzialności notariuszy, prawem fundacyjnym, prawem umów;
- **czwarty senat cywilny** – prawem spadkowym, prawem umów ubezpieczeniowych;
- **piąty senat cywilny** – roszczeniami wynikającymi z umów dotyczących nieruchomości i praw podobnych do praw rzeczowych;
- **szósty senat cywilny** – deliktami, np. sprawami dotyczącymi wypadków drogowych, odpowiedzialności za produkt, odpowiedzialności lekarzy;
- **senat cywilny VIa** (senat pomocniczy) – roszczeniami odszkodowawczymi z tytułu czynów niedozwolonych w sprawach dotyczących silników wysokoprężnych (*Schadensersatzansprüche aus unerlaubter Handlung bei sog. Diesel-Sachen*);
- **siódmy senat cywilny** – sprawami z umów o dzieło, prawem egzekucyjnym;
- **ósmo senat cywilny** – prawem kupna, prawem najmu lokali mieszkalnych;
- **dziewiąty senat cywilny** – prawem upadłościowym, sprawami dotyczącymi odpowiedzialności adwokackiej i odpowiedzialności doradcy podatkowego;
- **dziesiąty senat cywilny** – prawem patentowym, prawem umów turystycznych, prawem darowizn;
- **jedenasty senat cywilny** – prawem bankowym i prawem rynku kapitałowego;
- **dwunasty senat cywilny** – prawem rodzinnym, prawem najmu lokali użytkowych;
- **trzynasty senat cywilny** – prawem energetycznym i prawem zamówień publicznych.

¹⁶³ Zob.: https://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/Geschaeftsverteilung/Geschaeftsverteilung-splan2025/Zivilsenate2025/zivilsenate2025_node.html [dostęp: 20.12.2025].

2. Austria

Austriacki Sąd Najwyższy również składa się z senatów (§ 5 OGHG)¹⁶⁴. Obecnie w Sądzie Najwyższym działa łącznie 18 senatów zajmujących się sprawami cywilnymi i karnymi, a mianowicie: 11 senatów rozpatrujących środki zaskarżenia w sprawach cywilnych w ostatniej instancji (senaty od 1 do 10 i 17), jeden senat zajmujący się kontrolą orzeczeń arbitrażowych (senat 18), 5 senatów w sprawach karnych (senaty od 11 do 15) oraz jeden senat do spraw antymonopolowych (*Kartellobergericht*; senat 16). Senaty zwykle orzekają w składzie przewodniczącego i czterech innych członków Sądu Najwyższego (§ 6 OGHG).

W zakresie prawa cywilnego:

- **senaty od 1 do 10** rozstrzygają sprawy cywilne przydzielone im zgodnie ze szczególnym kluczem podziału, a ponadto rozpatrują środki zaskarżenia w ostatniej instancji w postępowaniach dotyczących określonych zagadnień merytorycznych, wyszczególnionych w wykazie podziału spraw.
- **Senat 17** jako senat specjalistyczny (*Fachsenat*) rozpatruje odwołania zgodnie z przepisami prawa upadłościowego (*Anfechtungen nach der Insolvenzordnung und nach der Anfechtungsordnung*) oraz spory sądowe wynikające z powództw dotyczących prawidłowości i kolejności zaspokojenia wierzytelności upadłościowych.
- **Senat 18** jako senat specjalistyczny w sprawach arbitrażowych rozpatruje w szczególności skargi o uchylenie wyroku arbitrażowego.

Do senatów 4, 6, 8, 9, 10 i 16 przydzielani są w razie potrzeby niezawodowi sędziowie – eksperci (*fachkundige Laienrichter*) zgodnie z zasadami określonymi w wykazie podziału zadań.

Pomiędzy planami podziału spraw w OGH i BGH zachodzą pewne różnice. Podczas gdy plany podziału czynności w BGH dotyczą wyłącznie wyspecjalizowanych dziedzin, podział czynności pomiędzy senatami OGH charakteryzuje się tym, że przydzielenie spraw do poszczególnych senatów wynika z połączenia dwóch zasad (*Mischsystem*)¹⁶⁵. Po pierwsze, każdy senat jest właściwy w określonych, wyspecjalizowanych sprawach, np. upadłości (trzeci senat) czy własności intelektualnej (czwarty senat). Pozostałe „zwykłe” sprawy cywilne (niewymagające specjalistycznej wiedzy) – są przydzielane do poszczególnych senatów zgodnie ze skomplikowanym systemem, który zmierza do równego podziału pracy pomiędzy sędziów (*Rotationsprinzip*)¹⁶⁶.

Na czele każdego senatu stoi przewodniczący. Pozostali sędziowie (*Hofräte*) są przypisani przynajmniej do jednego senatu. Każdy sędzia Sądu Najwyższego może należeć do kilku senatów. Zgodnie z § 13 OGHG, podział należy przeprowadzić w taki sposób, aby osiągnąć

¹⁶⁴ Bundesgesetz vom 19 juni 1968 über den Obersten Gerichtshof (dalej: OGHG).

¹⁶⁵ F. Scholz-Berger, *Access...*, s. 108; E. Lovrek, G. Musger, [w:] A. Konecny (red.), *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, Bd. 4, Wien 2019, komentarz przed §§ 502 i n., s. 194–195, nb 14.

¹⁶⁶ E. Lovrek, G. Musger, [w:] A. Konecny (red.), *Kommentar...*, s. 194–195.

możliwie równomierne obciążenie pracą poszczególnych członków senatu. Prezes Sądu Najwyższego (*Präsident des Obersten Gerichtshofes*) ma obowiązek udostępnić projekt podziału spraw na następny rok do wglądu w terminie od 15 do 30 listopada. Każdy członek Sądu Najwyższego, którego dotyczy podział spraw, ma prawo wnieść na piśmie zastrzeżenia do projektu. Powinny one zawierać uzasadnienie i wniosek o zmianę. Przed podjęciem decyzji w sprawie podziału spraw senat ds. personalnych (*Personalsenat*) ma obowiązek omówić te zastrzeżenia. O ile jest to konieczne dla prawidłowego przebiegu spraw, senat ds. personalnych może z urzędu lub na wniosek zmienić podział spraw, jeżeli nastąpiły zmiany w składzie osobowym Sądu Najwyższego lub jest to konieczne z powodu przeciążenia senatu lub konkretnego sędziego.

3. Szwajcaria

Ze względu na swoją pozycję i funkcje Trybunał Federalny przekształcił się organizacyjnie z pierwotnego sądu o strukturze jednoizbowej w strukturę składającą się z ośmiu wydziałów (*Abteilungen*):

- dwóch wydziałów cywilnych,
- czterech wydziałów ds. prawa publicznego,
- dwóch wydziałów karnych¹⁶⁷.

Siedziba Sądu Federalnego mieści się w Lozannie, natomiast trzeci i czwarty wydział prawa publicznego znajdują się w Lucernie.

Pierwszy wydział cywilny rozpatruje skargi w sprawach cywilnych oraz skargi konstytucyjne dotyczące następujących dziedzin prawa: prawa zobowiązań, umów ubezpieczeniowych, pozaumownej odpowiedzialności cywilnej, odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone w ramach świadczenia usług medycznych; prawa własności intelektualnej; krajowych i międzynarodowych postępowań arbitrażowych; spraw rejestrowych; orzeczeń w sprawie uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń oraz pomocy prawnej w sprawach cywilnych zgodnie z art. 72 ust. 2 lit. b pkt 1 i 2 BGG w dziedzinach prawa określonych w lit. a–g. Ponadto pierwszy wydział cywilny rozpatruje spory cywilnoprawne między federacją a kantonami lub między kantonami, a także, w ramach swojej właściwości rzeczowej, skargi w sprawach z zakresu prawa publicznego przeciwko aktom prawa kantonowego.

Z kolei **drugi wydział cywilny** rozpatruje skargi w sprawach cywilnych oraz skargi konstytucyjne dotyczące następujących dziedzin prawa: prawa osobowego, prawa rodzinnego, prawa spadkowego, prawa rzeczowego, prawa rolnego, egzekucji długów i upadłości,

¹⁶⁷ <https://www.bger.ch/home/federal/federal-gericht/abteilungen.html>.

spraw rejestrowych, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz pomocy prawnej w sprawach cywilnych zgodnie z art. 72 ust. 2 lit. b BGG. Drugi wydział cywilny rozpatruje także spory cywilnoprawne między federacją a kantonami lub między kantonami, a także, w ramach swojej właściwości rzeczowej, skargi w sprawach prawa publicznego przeciwko aktom prawnym kantonalnym oraz skargi przeciwko orzeczeniom arbitrażowym zgodnie z art. 389 ZPO.

4. Francja

Francuski Sąd Kasacyjny (*Cour de cassation*) składa się z sześciu izb (*chambres*) wyodrębnionych ze względu na ich specjalizację¹⁶⁸. Charakter badanej kwestii prawnej decyduje o tym, która izba rozstrzygnie spór. Pięć izb zajmuje się sporami z zakresu prawa cywilnego, a jedna izba – sporami z zakresu prawa karnego. Zakres kompetencji oraz skład osobowy każdej izby jest ustalany przez pierwszego przewodniczącego (*premier président*) Sądu Kasacyjnego¹⁶⁹:

- **Pierwsza izba** cywilna zajmuje się m.in. sprawami z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i małżeńskiego, sprawami konsumenckimi, sprawami z zakresu własności intelektualnej, sprawami dotyczącymi ruchomości (*propriété mobilière*), prawem spadkowym, sprawami o odszkodowanie dla ofiar wypadków lotniczych, prawem prywatnym międzynarodowym i arbitrażem.
- **Druga izba** cywilna zajmuje się m.in. postępowaniem cywilnym, ubezpieczeniami społecznymi, sprawami wyborczymi, roszczeniami w związku z wypadkami drogowymi, zadłużeniem osób fizycznych, kosztami, wydatkami i honorariami adwokatów, opłatami urzędników publicznych i ministerialnych.
- Do kompetencji **trzeciej izby** cywilnej należą m.in. sprawy dotyczące nieruchomości, służebności, immisji, umów najmu, stowarzyszeń, środowiska i urbanistyki.
- **Czwarta izba** to izba handlowa, finansowa i gospodarcza (*chambre commerciale, financière et économique*). Rozstrzyga ona sprawy z zakresu bankowości, giełdy, konkurencji, transportu towarów, własności przemysłowej, a także postępowań grupowych.
- **Piąta izba** Sądu Kasacyjnego to izba społeczna (*chambre sociale*), do której kompetencji należą sprawy z zakresu prawa pracy.
- Ostatnią, **szóstą izbą**, jest izba karna (przestępstwa, wykroczenia, wykroczenia administracyjne itp.).

Sześć izb Sądu Kasacyjnego rozdziela między siebie kasacje (*pourvois*) w zależności od charakteru prawnego sporów, które mają zostać rozstrzygnięte. Każda izba dzieli się na wyspecjalizowane sekcje, między które rozdzielane są kompetencje. Sędziowie zasiadający

¹⁶⁸ Zob. <https://www.courdecassation.fr/la-cour/lorganisation-de-la-cour-de-cassation/les-six-chambres-de-la-cour-de-cassation> [dostęp: 19.12.2025].

¹⁶⁹ C. Charraut, *Le pourvoi en cassation en matière civile*, „Studia Iuridica” 2019, nr 81, s. 88.

w izbach nazywani są radcami (*conseillers*). Pierwszy przewodniczący Sądu Kasacyjnego przydziela sędziów do izb, biorąc pod uwagę liczbę spraw, które do nich wpływają, a także kierując się specjalizacjami poszczególnych sędziów¹⁷⁰. Prezydium Sądu Kasacyjnego (*Bureau de la Cour de Cassation*), w skład którego wchodzi pierwszy przewodniczący, przewodniczący izb, prokurator generalny i trzech rzecznicy generalni (*avocats généraux*), może podjąć decyzję o zmianie zakresu kompetencji izb cywilnych.

5. Belgia

Belgijski Sąd Kasacyjny liczy 30 sędziów. Sędziowie są określani mianem radców (nid. *Raadsheren*; franc. *conseillers*; niem. *Gerichtsräte*). W każdej z trzech izb sądu orzeka po 10 sędziów¹⁷¹:

- **pierwsza izba** orzeka w sprawach cywilnych, handlowych, administracyjnych, podatkowych i dyscyplinarnych;
- **druga izba** w sprawach karnych;
- **trzecia izba** w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych¹⁷².

W razie potrzeby pierwszy przewodniczący Sądu Kasacyjnego może przydzielić określone sprawy izbie, których rozpatrzenie zostało przypisane do kompetencji innej izby¹⁷³. Każda izba dzieli się na dwie sekcje, z których jedna zajmuje się sprawami w języku niderlandzkim, a druga sprawami w języku francuskim. Izba liczy dziesięciu sędziów, a sekcja pięciu sędziów. Sędzia Sądu Kasacyjnego może orzekać w dowolnej izbie i sekcji, o ile tylko władą odpowiednim językiem. Na czele Sądu Kasacyjnego stoi „pierwszy przewodniczący” (nid. *voorzitter*, franc. *président*), a na czele każdej z sześciu sekcji – przewodniczący (nid. *sectievoorzitter*; franc. *président de section*).

6. Włochy

Obecnie w Sądzie Kasacyjnym (*Corte di Cassazione*) działa pięć sekcji cywilnych, w tym jedna sekcja pracy i jedna sekcja podatkowa¹⁷⁴ oraz siedem sekcji karnych. Przy Sądzie Kasacyjnym działa również Prokuratura Generalna (*La Procura generale della Repubblica*) oraz Centralne Biuro Referendalne, które ma za zadanie orzekać o zgodności z prawem pytań referendalnych.

¹⁷⁰ Zob. <https://www.courdecassation.fr/la-cour/lorganisation-de-la-cour-de-cassation/les-six-chambres-de-la-cour-de-cassation> [dostęp: ?].

¹⁷¹ Art. 128 i n. Code judiciaire belge.

¹⁷² Por. art. 133 Code judiciaire belge.

¹⁷³ Por. art. 133 Code judiciaire belge.

¹⁷⁴ Pierwsze trzy sekcje zostały utworzone w 1923 r. W 1973 r. dodano czwartą sekcję – sekcję pracy, a w 1999 r. utworzono sekcję podatkową (*la Sezione tributaria*, piątą sekcję cywilną), w następstwie wprowadzenia kasacji od orzeczeń wydanych przez regionalne komisje podatkowe.

- **Pierwsza sekcja** cywilna zajmuje się m.in. umowami bankowymi, prawem konkurencji, prawem własności intelektualnej, prawem upadłościowym, prawem spółek, arbitrażem, prawem prywatnym międzynarodowym, sprawami wyborczymi, sprawami małżeńskimi, małoletnimi, adopcjami, prawem o aktach stanu cywilnego, sprawami odpowiedzialności cywilnej sędziów, prawem administracyjnym i deportacjami cudzoziemców¹⁷⁵.
- **Druga sekcja** cywilna zajmuje się m.in. zamówieniami publicznymi, budownictwem, prawem rzeczowym, sprawami wspólnot mieszkaniowych, darowiznami, pożyczkami i pomocą prawną z urzędu¹⁷⁶.
- **Trzecia sekcja** cywilna zajmuje się m.in. prawem zobowiązań, umowami rolniczymi, prawem żeglugi, prawem egzekucyjnym¹⁷⁷.
- **Czwarta sekcja** zajmuje się prawem pracy.
- **Sekcja piąta** – prawem podatkowym¹⁷⁸.

W 2009 r. została utworzona **szósta sekcja** cywilna, zwana również sekcją „filtrującą” (*sezione filtro*), jednakże została ona zniesiona na mocy przepisów rozporządzenia ustawodawczego nr 150 z dnia 10 października 2022 r. (tzw. reforma Cartabia)¹⁷⁹. Sekcja filtrująca, do której należeli wybrani sędziowie z pozostałych pięciu sekcji cywilnych, zajmowała się badaniem kasacji pod kątem ich niedopuszczalności. Kasacje, w których nie stwierdzono podstawy do ich odrzucenia (ok. 80%)¹⁸⁰, były przekazywane pierwszemu przewodniczącemu Sądu Kasacyjnego, który z kolei przekazywał je do jednej z pozostałych pięciu sekcji cywilnych. Po zlikwidowaniu szóstej sekcji (sekcji filtrującej), co nastąpiło z dniem 1 stycznia 2023 r., badaniem niedopuszczalności (wł. *inammissibilità*)¹⁸¹, niezdatności do rozpatrzenia (wł. *improcedibilità*)¹⁸² lub oczywistej bezzasadności kasacji (*ricorso per cassazione*) zajmuje się bezpośrednio sędzia, któremu sprawa została przydzielona do rozpoznania.

Sąd Kasacyjny orzeka w zwykłych sekcjach cywilnych (*sezioni semplici*) oraz w połączonych sekcjach cywilnych (*sezioni unite*). Te drugie mają za zadanie rozstrzyganie sporów powstałych w sekcjach zwykłych oraz rozwiązywanie kwestii o szczególnym znaczeniu. Ponadto sekcje połączone są odpowiedzialne za rozstrzyganie kwestii dotyczących

¹⁷⁵ Zob. § 33, s. 25:

https://www.cortedicassazione.it/resources/cms/documents/Tabella_di_organizzazione_1.pdf.

¹⁷⁶ Zob. § 34, s. 25:

https://www.cortedicassazione.it/resources/cms/documents/Tabella_di_organizzazione_1.pdf.

¹⁷⁷ Zob. § 35, s. 26:

https://www.cortedicassazione.it/resources/cms/documents/Tabella_di_organizzazione_1.pdf.

¹⁷⁸ Zob. § 36 i § 38, s. 26–27:

https://www.cortedicassazione.it/resources/cms/documents/Tabella_di_organizzazione_1.pdf.

¹⁷⁹ https://www.cortedicassazione.it/it/area_civile_amministrativa.page.

¹⁸⁰ E. Boghetich, *La cour de cassation d'Italie*, [w:] *Le jugement au fond en matière civile par les cours suprêmes*, Paris 2022, s. 72.

¹⁸¹ Niedopuszczalność kasacji może wynikać np. z uchybienia terminu, braku oparcia kasacji na przytoczonych wyżej w tekście podstawach (zob. art. 360 wł. k.p.c.).

¹⁸² Chodzi o niemożność zbadania zasadności kasacji ze względu na braki formalne.

regulaminów i konfliktów kompetencyjnych, a także za rozpatrywanie odwołań od orzeczeń w przedmiocie sankcji dyscyplinarnych na sędziów przez Najwyższą Radę Sądownictwa oraz na adwokatów przez Krajową Radę Adwokacką. Sekcje zwykłe orzekają w składzie pięciu sędziów, a sekcje połączone w składzie dziewięciu sędziów.

Bibliografia

- S. Amrani Mekki, *L'accès aux cours suprêmes – rapport français*, SI 2019.
- F. Aubry Girardin, [w:] V. Martenet, J. Dubey (red.), *Commentaire romand. Constitution fédérale. Art. 81 Cst. – dispositions finales*, Bâle 2021.
- E. Boghetich, *La cour de cassation d'Italie*, [w:] *Le jugement au fond en matière civile par les cours suprêmes*, Paris 2022.
- J. Boré, L. Boré, *La cassation en matière civile*, Dalloz 2015.
- L. Boré, *Les cas d'ouverture à cassation en France: leur passé, leur présent et leur avenir*, [w:] C. Chainais, J.-F. Van Drooghenbroeck, A. Saletti, B. Hess (red.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes? Études de droit comparé sur la cassation en matière civile*, Bruylant 2021.
- P. Bravo-Hurtado, *Two ways to uniformity: recourse to the Supreme Court in the civil law and the common law world*, [w:] P. Bravo-Hurtado, C.H. van Rhee (red.), *Supreme Courts under Pressure. Controlling Caseload in the Administration of Civil Justice*, Springer 2021.
- A. Brenci, *De la question juridique de principe*, Schulthess 2015.
- P. Calamandrei, *La cassazione civile (La cassazione civile, Storia e legislazioni)*, Milano 1920.
- C. Charraut, *Le pourvoi en cassation en matière civile*, „*Studia Iuridica*” 2019, nr 81.
- S. Chiarloni, *Fundamental tasks of the Corte di Cassazione, heterogeneous objectives arisen from the constitutional right to appeal and recent reforms*, [w:] M. Ortells Ramos (red.), *Los recursos ante los Tribunales Supremos en Europa. Appeals to Supreme Courts in Europe*, Madrid 2008.
- S. Chiarloni, *La garanzia costituzionale dell'accesso in cassazione*, [w:] G. Alpa, V. Cargone (red.), *Giurisdizioni di legittimà e regole di accesso*, Il Mulino 2011.
- J. de Codt, *Cour de cassation de Belgique*, [w:] *Le filtrage des recours devant les cours suprêmes*, (https://www.ahjucaf.org/sites/default/files/inline-files/ahjucaf_le_filtrage_des_recours_devant_les_cours_supremes2.pdf).
- T. Domej, *Squaring the circle: individual rights and the general interest before the Supreme Courts of the German-speaking countries*, [w:] C.H. van Rhee, Y. Fu (red.), *Supreme Courts in Transition in China and the West. Adjudication at the Service of Public Goals*, Springer 2017.
- T. Domej, *What is an important case? Admissibility of Appeals to the Supreme Courts in the German-speaking jurisdictions*, [w:] A. Uzelac, C.H. van Rhee (red.), *Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*, Antwerp 2014.

- Y. Donzallaz, *Loi sur le Tribunal fédéral. Commentaire*, Berne 2008.
- C. Errass, *Zur Geschichte des Bundesgerichts*, [w:] M.A. Niggli, P. Uebersax, H. Wiprächtiger (red.), *Basler Kommentar Bundesgerichtsgesetz*, Basel 2011.
- C. Favre, *La procédure de non-admission des pourvois en cassation*, [w:] *Le juge de cassation en Europe*, Dalloz 2012.
- F. Ferrand, *La juridiction judiciaire suprême en droit comparé: missions, filtrage, intensité du contrôle*, [w:] G. Drago, B. Fauvarque-Cosson, M. Goré (red.), *L'accès au juge de cassation*, Société de législation comparée 2015.
- F. Ferrand, *The French Court of Cassation: On the Threshold of a Quiet Revolution?*, [w:] C.H. van Rhee, Y. Fu (red.), *Supreme Courts in Transition in China and the West, Adjudication at the Service of Public Goals*, Springer 2017.
- F. Ferraris, *Finding a cure or simply relieving symptoms? The case of the Italian Supreme Court*, [w:] P. Bravo-Hurtado, C. van Rhee (red.), *Supreme courts under pressure*, Springer 2021.
- A.-L. Fettweis, *L'accès à la Cour de cassation de Belgique en matière civile*, [w:] C. Chainais i in. (red.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes?*, Bruylant 2021.
- M. Fornaciari, *L'inammissibilità del ricorso per cassazione ex art. 360 bis c.p.c.*, „Rivista trimestrale di diritto e procedura civile” 2013, nr 2.
- A. Galič, *Sąd Najwyższy i jego funkcje z perspektywy krajów systemu civil law*, „Polski Proces Cywilny” 2014, nr 4.
- F. Georges, G. de Leval, *Droit judiciaire. Institutions judiciaires*, t. 1, Larcier 2019.
- A. Geroldinger, *Der Zugang zum OGH in Zivilsachen*, [w:] G. Kodek (red.), *Zugang zum OGH*, Vienna 2012.
- L.J. Giannini, *Access filters and the institutional performance of the Supreme Courts*, „International Journal of Procedural Law” 2022, nr 2.
- V. Capasso, *Supreme Courts' jurisprudence as a dispute avoidance mechanism?*, „Civil Procedure Review” 2018, nr 3.
- C. von Gierke, F. Seiler, *Revisionszulassung und Rechtsbeschwerdezulässigkeit – Tendenzen in der neueren Rechtsprechung des BGH*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2004, nr 21.
- M. Giorgetti, *L'irrecevabilité du pourvoi en cassation et le filtre prévu par l'article 360-bis du Code de procédure civile*, [w:] C. Chainais, J.-F. Van Drooghenbroeck, A. Saletti, B. Hess (red.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes?*, Bruylant 2021.
- N. Gross, *La robe rouge de l'avocat au Bundesgerichtshof*, [w:] *La création du droit jurisprudentiel. Mélanges en l'honneur de J. Boré*, Dalloz 2006.
- N. Gross, *Le juge de cassation en Europe. L'Allemagne*, [w:] *Le juge de cassation en Europe*, Dalloz 2012.
- S. Guinchard, F. Ferrand, C. Chainais, *Procédure civile*, Dalloz 2019.

- J.L. Halpérin, *Le Tribunal de Cassation sous la Révolution (1790–1799)*, „Annales historiques de la Révolution française” 1986, nr 263.
- B. Hess, *Les effets techniques des jugements de la Cour fédérale civile (Bundesgerichtshof)*, [w:] C. Chainais, J.-F. Van Drooghenbroeck, A. Saletti, B. Hess (red.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes?*, Bruylant 2021.
- E. Jeuland, *Towards a Reform of the French Court of Cassation?*, [w:] P. Bravo-Hurtado, C.H. van Rhee (red.), *Supreme Courts under Pressure*, Springer 2021.
- C. Kiss, H. Koller, [w:] B. Ehrenzeller i in. (red.), *Die schweizerische Bundesverfassung*, Zürich 2002.
- G.E. Kodek, *Funktion und Arbeitsweise des OGH – die Binnensicht*, [w:] G.E. Kodek (red.), *Zugang zum OGH*, Wien 2012.
- G.E. Kodek, P.G. Mayr, *Zivilprozessrecht*, Wien 2024.
- E. Lovrek, G. Musger, [w:] A. Konecny (red.), *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, Bd. 4, Wien 2019.
- F.P. Luiso, *Diritto processuale civile*, Milano 2011, t. 2.
- M.A. Lupoi, *Civil Procedure in Italy*, Wolters Kluwer 2014.
- L. Mayer, *L'accès à la Cour de cassation en matière civile: rapport français*, [w:] C. Chainais, J.-F. Van Drooghenbroeck, A. Saletti, B. Hess (red.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes? Études de droit comparé sur la cassation en matière civile*, Bruylant 2021.
- G. Moneta, *La cassazione civile e i suoi contrasti di giurisprudenza del 1990. Contr e impresa*, Padova 1992.
- D. Mougenot, J.-F. van Drooghenbroeck, *L'étendue et la portée de la cassation en droit belge*, [w:] C. Chainais i in. (red.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes?*, Bruylant 2021.
- H. Pimmer, [w:] A. Konecny (red.), *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, Wien 2019.
- C. Punzi, *Il processo civile. Sistema e problematiche*, Torino 2010.
- W.H. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts*, Wien 2017.
- J. Reich, [w:] B. Ehrenzeller i in. (red.), *Die schweizerische Bundesverfassung*, Zurich/St. Gallen 2023.
- B. Sassani, *L'accès au juge de cassation en droit italien*, [w:] C. Chainais, J.-F. Van Drooghenbroeck, A. Saletti, B. Hess (red.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes? Études de droit comparé sur la cassation en matière civile*, Bruylant 2021.
- B. Sassani, *Le „syndrome du siège” et la solution du formalisme: une réponse italienne au problème de la surcharge de la Cour de cassation*, [w:] *Quel avenir pour les juridictions suprêmes? Études de droit comparé sur la cassation en matière civile*, C. Chainais, J.-F. Van Drooghenbroeck, A. Saletti, B. Hess (red.), Bruylant 2021.
- F. Scholz-Berger, *Access to the Austrian Oberster Gerichtshof: Attempts to Strike a Balance Between Adequate Workload and Adequate Review*, [w:] P. Bravo-Hurtado, C.H. van Rhee (red.), *Supreme Courts under Pressure. Controlling Caseload in the Administration of Civil Justice*, Springer 2021.

- G. Seferovic, [w:] B. Waldmann, E.M. Belser, A. Epiney (red.), *Bundesverfassung. Basler Kommentar*, Basel 2015.
- E. Silvestri, *The Italian Supreme Court of Cassation: Of Misnomers and Unaccomplished Missions*, [w:] C.H. van Rhee, Y. Fu (red.), *Supreme Courts in Transition in China and the West. Adjudication at the Service of Public Goals*, Springer 2017.
- C. Storck, *La Cour de cassation de Belgique*, [w:] *Le jugement au fond en matière civile par les cours suprêmes*, Paris 2022.
- M. Stürner, *Sharing Responsibility: The German Federal Court of Justice and the Civil Appellate System*, [w:] P. Bravo-Hurtado, C.H. van Rhee (red.), *Supreme Courts under Pressure. Controlling Caseload in the Administration of Civil Justice*, Springer 2021.
- M. Taruffo, *Il vertice ambiguo. Saggi sulla Cassazione civile*, Bologna 1991.
- M. Trauffo, *La Corte di Cassazione tra legittimità e merito*, „Il Foro Italiano” 1988, nr 5.
- K. Tolksdorf, *L'accès à la Cour Suprême allemande*, [w:] G. Drago, B. Fauvarque-Cosson, M. Goré (red.), *L'accès au juge de cassation*, Société de législation comparée 2015.
- A. Tunc, *La cour suprême ideale*, „Revue internationale de droit comparé” 1978, nr 1.
- I. Verougstraete, *Juge de cassation*, [w:] *Imperat lex. Liber amicorum Pierre Marchal*, Brussel 2003.
- L. Vogel (red.), *Cours suprêmes: comment le filtrage des recours révèle le pouvoir des juges*, Paris 2005.